

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Judaismus a křesťanství - dějiny vzájemných
vztahů:
Španělská inkvizice**

Petr Nový

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Judaismus a křesťanství - dějiny vzájemných
vztahů:
Španělská inkvizice**

Petr Nový

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil pouze uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne 14. dubna 2015

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. za odborné vedení, poskytnutí velmi cenných rad, důležitých připomínek a podnětů.

Obsah

1	Úvod	1
2	Monoteismus	3
2.1	Problém tolerance.....	5
3	Judaismus	6
3.1	Historický vývoj.....	8
4	Křesťanství	11
4.1	Historický vývoj.....	14
4.2	Rané období šíření křesťanství.....	16
4.3	Pronásledování křesťanů v římské říši do 4. století	17
4.4	Pronásledování židů v zemích izraelských v období 4. - 13. století	18
5	Hispanští židé	20
5.1	Paralelní vývoj židovské komunity na Pyrenejích do 13. století	20
5.1.1	Židovská obec	23
5.1.2	Úvěrové obchody	23
5.2	Vývoj židovské obce na Pyrenejích v období 14. - 15. století.....	24
5.2.1	Alfonso de Espina	26
6	Inkvizice	26
6.1	Středověká inkvizice	26
6.1.1	Počáteční působení inkvizičních tribunálů, jejich složení	27
6.1.2	Středověká obvinění proti židům.....	28
6.2	Španělská inkvizice.....	28
6.2.1	Tomás de Torquemada.....	35
6.2.2	Kodex inkvizice	36
6.2.3	Autodafé.....	37
7	Vývoj ve Španělsku po roce 1492	38
7.1	Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský	40
8	Závěr.....	42
9	Seznam použité literatury	44
10	Resume.....	46

1 Úvod

Pokud lze pátrat po nejcharakterističtějším, úvodním a nejzřetelnějším fenoménu, stojícím nejvýše a zároveň na počátku problematiky, pojícím všechna tři abrahámovská náboženství, mezi něž spadá, vyjma islámu, právě judaismus a křesťanství, pak je to monoteismus. Judaismus a křesťanství jsou tedy monoteistická náboženství, jejichž vztah je i dnes aktuálním problémem světových dějin a často se dotýká problému tolerance. Právě této problematice se bude věnovat úvodní kapitola práce. Vůči židovství vystupuje jeho mladší odnož, v podobě křesťanství, jako náboženství převážně suverénní a svrchované. Proto jsou dějiny židovského národa protkané neustálým strachem, utlačováním, omezováním a pogromy, které doprovázejí koexistenci obou náboženských monoteistických systémů na evropském kontinentě.

Další kapitola bude postihovat samostatnou veličinu víry v podobě judaismu, jeho charakteristiku a věrouku, včetně historického vývoje náboženství. Následující kapitola vymezí podobným způsobem povahu křesťanství, jeho vznik a pronásledování v rané fázi jeho vývoje na území římského impéria. Poukáže na obrat po emancipaci křesťanství vůči judaismu, jeho vzestup a narůstající agresi v době, kdy již bylo oficiálně akceptováno a přijímáno jako náboženství králů a vládců. Po vniku Byzance začíná na území říše hlavní údobí útlaku židů i v rodné Palestině, tedy židovských zemích, trvající bezmála 13. století. Pátá kapitola bude sledovat paralelní vývoj situace na Pyrenejském poloostrově, který koresponduje s vývojem vztahů na území Palestiny, z kterého lze vyvodit důvody vzniku diaspory a časté emigrace židovské vrstvy obyvatelstva po Středomoří. Vyjma charakteristiky hispánského židovského prostředí, vznikajícího ve Španělsku pod taktovkou útlaku masově rostoucího vlivu křesťanství, bude šestá kapitola popisovat problematiku a působení středověké inkvizice, její činnosti a přerod v inkvizici španělskou. Ta se stala na vrcholu svého vývoje dokonalým státním nástrojem pro utlačování nelibých náboženských menšin své doby, kam samozřejmě spadali také vyznavači judaismu.

Pro obsáhlost zvoleného tématu bude v druhé části práce kladen důraz na období pozdního středověku Pyrenejského poloostrova, konkrétně pak na historické vztahy,

odehrávající se ve Španělsku, postihující osudy větve sefardských židů¹, vrcholící v období vlády katolických panovníků Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského.

Práce si klade za cíl, na základě historických faktů a charakterizačních rozdílů v pojmání světa a hlavně boha, které lze chápat jako základní kameny a od nichž se odvíjí až smrtelná nenávisť mezi židy a křesťany, poskytnout orientační úvod do problematiky soužití a vztahů zástupců zvolených náboženských systémů. Od doby vzniku křesťanství, které se ve své době vydělilo právě z judaismu, přes jeho emancipaci, až po jeho samotnou masivnost a dominanci, jejíž vrchol je zřetelný a zároveň zajímavý, ale bohužel pro španělskou židovskou komunitu v období 14. a 15. století značně krvavý.

---

¹ Označení „sefardský“ je zkomolenina starého pojmenování Španělska. Židé, jejichž středobodem se stalo Porýní, se nazývají aškenázští či němečtí. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 222.

2 Monoteismus

„Když se pastýři ovcí Mojžíšovi ukázal Hospodinův posel v plápolajícím ohni uprostřed trnitého keře, stihl si sotva zakrýt tvář ve strachu z děsivého a nesrozumitelného úkazu. Netušil, že v tomto okamžiku začínají dějiny něčeho mnohem nesrozumitelnějšího a ve svých důsledcích často ještě děsivějšího, dějiny jedinosti Boha, které začaly vypleněním Egypta a pokračují do dnešních dnů ustavičnými spory a souboji o výlučnost, jedinnost, pravost a pravdivost. Z pastýřů ovcí se dávno stali pastýři lidí, jen stráž se příliš nezměnila; i lidé zůstali spíše ovcemi, které hledají svého pastýře a jeho hůl. (...) Dějiny monoteismu se nepadno otevírají, protože jsou dějinami krve.“² Nelze na ně při jejich popisování nahlížet jen skrze lásku, protože „malomocenství a krev byly přítomny od začátku.“³ S východiskem víry v jediného boha neméně souvisí vývoj kultury, idea vyvolenosti, méněcennost jinověrců a jejich nenávisť, útlak a v neposlední řadě vznikající nároky na světovládu. „Monoteismus je náboženská víra v jednoho boha, který nestrpí konkurenci.“⁴ Člověku, jako jedinci, káže uznávat jediného boha, jako nejvyšší autoritu, a ukládá mu povinnost zřít se pomýšlení na existenci jiných božstev. Takové smýšlení je pro naši západní kulturu více než samozřejmostí, jelikož naše spojení s monoteistickým Bohem chápeme od samého počátku. Dominantou křesťanů je tak křesťanský Bůh, z podstaty judaismu je jediným vzezřením božské moci a hlavním symbolem víry Hospodin. Monoteismus je v dějinách náboženství jevem velice mladým, neobvyklým a dynamickým. Právě dynamika je vlastnost, kterou nemonoteistická náboženství postrádají.⁵

Jedná se také o neologismus, který vznikl až ve filosofii náboženství a teprve později se stal součástí religionistické terminologie i běžného jazyka. Z hlediska etymologie je výraz monoteismus odvozený z řeckého „*monos*“ a znamená jediný, sám; „*theos*“ je bůh. V doslovném překladu znamená složený výraz „*jedinobožství*“. Poprvé se výraz veřejně objevuje až v díle cambridgeského filosofa, platonika Henryho Mora, roku 1660. Ač svým prvotním pojetím výrazu autor mínil spíše postihnutí prostoru, byl k jeho syntaktickému vzniku inspirován již tehdy známými výrazy polyteismus a ateismus.⁶ Pokud odhlédneme od sporů, dotýkajících se pravosti představitele jediného boha, je monoteismus nejcharakterističtější rysem, který pojí rovnou tři

---

² PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 11.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž, s. 13.

abrahámovská náboženství: křesťanství, judaismus i islám. Nahlédnutím pod taktovkou monoteismu ke kořenům vzniku samotného křesťanství a judaismu, se objevuje již v samém zárodku překvapivě veliká odlišnost, protože judaismus, na rozdíl od křesťanství, neměl ve své prvotní koncepci myšlenku jediného boha, ne mnoho se odlišoval od ostatních polyteisticky smýšlejících náboženství dané doby. Pro prvotní izraelské náboženství se proto více hodí používat označení monolatrie, neboli praktický monoteismus. Taková náboženství sice znala postavu nejvyššího boha, ten byl však obklopený božstvem nižším, které zastupovalo určité pravomoci. Tento systém uspořádání bohů a vztahů, s danými podřadnostmi božstev, se nazývá také afektivní monoteismus, který nepopírá existenci jiných božstev, pouze se brání vykonávání jejich kultů. Období obratu judaismu k výlučnému monoteismu pak nelze z historického hlediska stanovit. Důkaz, že izraelský Bůh připouští existenci jiných božstev, je zaznamenaný prostřednictvím Mojžíšových tezí v Exodu: „*nebudeš se klanět jinému bohu, protože Hospodin, jehož jméno je Žárlivý, je Bůh žárlivě milující.*“⁷ Významově podobné výroky se také vyskytují například ve druhém Paralipomenonu: „*náš Bůh je větší než všichni bohové*“⁸ nebo v Žalmech: „*všechna božstva národů jsou bůžci, ale Hospodin učinil nebe.*“⁹ Jistý obrat či zlom lze pocítit až v díle Druhý Izajáš, kde se objevila představa pravého monoteismu ve slovech: „*Já, já jsem Hospodin, kromě mne žádný spasitel není. Přede mnou nebyl vytvořen Bůh a nebude ani po mě.*“¹⁰ Že se v dalších vyprávěních svatých spisů jedná již o skutečný monoteismus, lze odvodit od vystupujících ústředních postav, například podoba prvního člověka Adama, jediného přeživšího Noeho nebo jednoho praotce hebrejského národa Abraháma, jediného Mojžíše.¹¹ Po překonání období monolatrie a po dosažení povahy čistého monoteismu však židovství zužují další obtíže, zásadně ovlivňující jeho další vývoj, kdy koncepce boha směřovala až k universalismu. „*Já jsem Bůh, kromě mne žádného jiného Boha není*“¹²: pokud Jahve je a vždy bude bohem izraelitů, se kterými je spjat i historickým charakterem, pak jak by jen kdy mohl být také bohem jiných národů? Tento rozpor ve své době pravděpodobně nejhloběji pochopil Pavel z Tarsu, jenž konflikt v koncepci židovského Boha využil k vytvoření koncepce své - Boha pro všechny: „*je snad Bůh toliko Bohem židů? Což není též Bohem pohanů? Zajisté, i pohanů! Vždyť je*

---

⁷ Tamtéž, s. 17.

⁸ Tamtéž, s. 18.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž, s. 15 - 18.

¹² Tamtéž, s. 23.

to jeden a týž Bůh.“¹³ Pavlovo pojetí však dobře posloužilo jako zárodek pro následující rozvoj, odštěpení a pozdější dominanci křesťanství, jehož velkou devizou byly misie a obracení jinověrců na víru v křesťanského boha. Křesťanství využívalo pohled na Boha, kterému izraelský národ nepřikládá váhu, či mu nechtěl rozumět. Izrael si sice utvářel specifický poměr směrem k venkovnímu světu, ovšem příslušníky cizích národů od sebe vždy odlišoval různými právními normami. Na rozdíl od křesťanství je víra Jahve zahleděna příliš do sebe, proto i války, které Izrael vedl, neprobíhaly nikdy za cílem šířit víru, nýbrž pro obranu vlastní existence. Izraelský monoteismus lze charakterizovat jako „*železnou zed*“, ta sice vyvolený národ chrání proti nebezpečnosti z venku, na druhou stranu zamezuje misijní činnosti, tedy jeho expanzi, která se stala pro masový rozvoj křesťanství zásadní.¹⁴

2.1 Problém tolerance

V otázce tolerance, při vystupování vůči okolnímu světu, působí v monoteistických kulturách jistý faktor, který nějakým způsobem eliminuje myšlenku veškerého neznáma, zcela ruší respekt před cizím a neznámým a tíhne k potřebě sebe prosazování se. Tímto faktorem se zdá být u monoteistických kultur přesvědčení, že existuje pouze jediná pravda, jejíž součástí je jediný monoteistický bůh. Ten je sice antropomorfní povahy, většinou však nezrcadlí lidskou situaci, ale pouze to, co je nadpozemské, tedy nelidské. Nelidské názory, k němu vztažené, pak vyvolávají nelidské jednání, obecnou intoleranci, jako nesmiřitelnost při setkání s jinakostí, ničení odlišných věr a v neposlední řadě fanatismus, který je typický pro misionáře i proroky všech tří monoteistických systémů. Z takového pojetí snášlivosti, objevujícího se v abrahámovských náboženstvích, se nabízí závěr, že: „*mír mezi náboženstvími bude možný tehdy, změní-li se koncepce monoteistického Boha*“¹⁵, protože lidé dokážou většinou nejlépe tolerovat to, k čemu nemusí mít žádný vztah.¹⁶

---

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž, s. 23 - 24.

¹⁵ Tamtéž, s. 30.

¹⁶ Tamtéž, s. 29 - 30.

3 Judaismus

Judaismus je termín, jemuž neodpovídá v hebrejštině přesný ekvivalent. Pojímá ve svém nejširším smyslu komplexně náboženský, kulturní i sociální systém lidu Izraele. V náboženském smyslu je judaismus vyznáváním jediného Boha a vyžaduje od svých jednotlivých vyznavačů poslušnost i souhlas s mnoha zvyky, praktikami a zákony, které obsahuje. Spíše než náboženství je v tomto smyslu obecně popisován jako způsob života, obsahuje souhrn židovského učení, které je zanesené v Psaném zákoně a Ústním zákoně i v jiných pramenech.¹⁷ S křesťanstvím je spjat nejen vírou v jediného boha, ale i sdílenou tradicí hebrejské Bible (zejména Tóra). Oproti křesťanství, které klade důraz na pravověrnost, se opírá hlavně o dodržování psaných příkazů a o náboženské právo. „*Identita judaismu je budována na příslušnosti k lidu Izraele, který byl Bohem vyvolen a uzavřel s ním smlouvu, na jejímž základě se mu dostalo božího zaslíbení a současně povinnosti dodržovat Boží zákon*“.¹⁸ Židé, jako národ v diaspoře, patří k nejrůznějším kulturám a podíleli se tak na utváření dějin mnoha zemí a národů. Vymezení pojmu dějiny židů je v tomto kontextu složité, protože dějiny znamenají obecně vzato historii určitého státu a jeho národa. Národem určitého státu však židé nebyli až do roku 1948, kdy vznikl Izraelský stát.¹⁹

Monoteismus však nelze brát jako vrcholný počín židovské teologie. Jím je charakter, který připisují židé svému Bohu. Jeho vlastnosti tak byly od samého počátku přímo opačné těm, kterými disponovali olympští bohové. Hospodin nepronásledoval, ale pečoval o vdovy i sirotky. Nebyl netečný, ale pozvedl svůj lid z anonymity. Nebyl chaotický ani amorální, čímž se lišil od božstev své doby. Díky odlišnému pojetí boha se židé stavěli ke světu kladně. Již v Genesis je řečeno, že Hospodin shledává stvoření světa za velmi dobré. Od slov Hospodina se následně odvíjí specifické židovské myšlení a pojetí světa. Svět vidí jako dokonalý, nehledají v něm chybu, protože chyba ve světě, který je dogmaticky dobrý, by byla daleko děsivější, než chyba u nich samotných.²⁰ V 1. kapitole Bible se hovoří o obrazu Boha, shledávajícího, že „*všechno co učinil, je velmi dobré*“.²¹ Proto vše na zemi je dobré, tedy i sex je dobrý. Stejný pohled měli židé na majetek. Manželství bylo taktéž vysoce hodnoceno, dokonce ani mrtvého těla se nechtěli vzdát. Odtud vychází víra ve vzkříšení, kterou později převzalo křesťanství

¹⁷ NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: Slovník pojmů a termínů*, s. 77.

¹⁸ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 115.

¹⁹ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 5.

²⁰ SMITH, H. *Světová náboženství*, s. 181 - 182.

²¹ Tamtéž, s. 184.

a islám. Ať byl jejich život v historii jakkoliv utlačovaný, nikdy nezoufali nad životem samotným, protože zde stále byla možnost dostat svého smyslu.²²

Základem židovské víry je Tóra. Mísí v sobě soubor rituálních, etických zásad a pravidel, jež se odvíjí od zjevení Boha na hoře Sinaj. Je souhrnem dvou vzájemně propojených částí, Tóry psané a ústní. Židé chápou psanou část Tóry jako hebrejskou bibli. Hebrejská bible se často označuje jako Tanach a v křesťanské tradici vystupuje jako Starý zákon.²³ Židovská bible je známa svým realismem. I největší hrdinové jsou v ní, oproti křesťanství, pojímáni zcela bez příkras.²⁴ Tanach je zkratkou prvních písmen tří hebrejských slov, tedy Tora (Pět knih Mojžíšových), Neviim (Proroci) a Chtuvim (Spisy). Tóra je tvořena pěti knihami Mojžíšovými. Jejich jednotlivé názvy jsou Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium. Tento celek, považovaný jako první část Bible, se také tradičně označuje jako Pentateuch.²⁵

Dalším pramenem je ústní část Tóry, která se též nazývá Talmud. Ten vykládá a rozvíjí Tóru psanou, konkrétně vysvětluje dané předpisy, které jsou obsaženy v pěti knihách Mojžíšových. Také jsou uvnitř ustanoveny hlavní svátky židovského náboženství. Talmud je složený ze dvou oddílů, Mišny a Gemary. První jmenovaná představuje pojednání o svátečních i zemědělských předpisech, obsahuje také etické zásady, otázky židovského kalendáře, předpisy o svatbě a rozvodu, zákony, vztahující se na rituální čistotu atd. Gemara slouží jako doplnění k Mišně. Obsahuje například příběhy ze života a různá doporučení.²⁶

Desatero, neboli základní morální příkazy, obdržel Mojžíš při zjevení Hospodina na hoře Sinaj. Stalo se zákonem a mravním příkazem pro židy i pro křesťany a formuluje podstatu judaismu. Prvních pět přikázání, která byla vyryta na první ze dvou kamenných desek, postihuje povinnost člověka k Bohu. Další přikázání, vyrytá ve druhé desce, postihují dobré vztahy mezi lidmi navzájem.

1. Uznává Hospodinovu svrchovanost.
2. Zakazuje boží ztvárnění, uznává jeho výlučnou spravedlivost, jedinnost, právo na oddanost, lásku a poslušnost.
3. Potrestá rouhání i křivé svědectví.

---

²² Tamtéž, s. 184.

²³ PUTÍK, A., KOSÁKOVÁ, E., CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*, s. 6 - 7.

²⁴ SMITH, H. *Světová náboženství*, s. 184.

²⁵ NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: Slovník pojmů a termínů*, s. 232.

²⁶ PUTÍK, A., KOSÁKOVÁ, E., CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*, s. 7.

4. Prikazuje dodržovat šabat.
5. Prikazuje chovat lásku a úctu k rodičům.
6. Zákaz vraždy či ublížení.
7. Zákaz cizoložství a jiných sexuálních prohřešků.
8. Zákaz podvodů. Krádeží nebo únosů, nařizuje úctu k majetku cizích.
9. Zákaz křivého svědectví, pomluvy a urážky na cti.
10. Zakazuje chtivost a krotí majetnické tužby jedinců.²⁷

Důležité místo v židovském učení má tedy smysl morálky, protože bez norem a pravidel by se staly lidské vztahy chaotickými. Proto židovský zákon ustanovuje mnohá omezení, jež jsou považována za nezbytná pro běh života. Proto je Desatero považováno jako minimální norma, nezbytná pro existenci kolektivního života lidí. Judaismus tedy spočívá ve správném dodržování praktických předpisů daleko více než na samotné ortodoxii, jak je tomu u křesťanství. Předpisy, stanovující chování jedince i komunity, se zrcadlí v různých rituálech, které věřící provádí celým životem od narození až po samotnou smrt. Zakotvení judaismu musíme hledat hlavně v tradici.²⁸

3.1 Historický vývoj

Vznik a vývoj judaismu je spojený s obdobím přibližně 2.500 let př. n. l. Počátky staroizraelského náboženství jsou význačné postupným osidlováním lokací podél Eufratu až po území Kanaánu hebrejskými kmeny.²⁹ Kanaán nese svůj název podle Kénanejců, tvořících většinou etnickou skupinu, která na území působila ještě před příchodem Izraelitů.³⁰ V Bibli je toto počáteční období spojeno s příběhy praotců Abraháma, Izáka a Jákoba, vůdcem Jozuem, osidlováním Kanaánu a vznikem kmenového svazu Izrael.³¹ Praotec Jákob měl přízvisko Izrael. V hebrejském jazyce slovo Izrael znamená „*Bůh bojuje, Bůh vládne*“ a jeho přízvisko následně převzalo celé společenství potomků tří praotců.³² Je velice pravděpodobné, že tato skupina propojila svoji původní soustavu uznávaného božstva v podobě boha Abraháma, Izáka a Jákoba s Kanaánským nejvyšším bohem Elem, který v biblické podobě vystupuje jako Elohy a v překladu toto jméno znamená Bůh. Část této skupiny pronikala dále

²⁷ NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: Slovník pojmů a termínů*, s. 32.

²⁸ SMITH, H. *Světová náboženství, Po stopách moudrosti předků*, s. 188.

²⁹ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

³⁰ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 5.

³¹ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

³² PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 5.

do Egypta, jednalo se zejména o jižní kmeny.³³ Později se tato skupina dostala do otrockého postavení.³⁴ Dle tradičního pojednání kolem roku 1250 př. n. l. skupina izraelitů opustila pod vedením Mojžíše Egypt a směřovala na území Kanaánu.³⁵ Mojžíš je považovaný za zakladatele židovského náboženství, jeho jméno je staroegyptského původu a v překladu znamená „*narozený, zrozený syn*“.³⁶ Z Egypta s sebou přinesli kult nového boha, zvaného Jahve, v překladu Hospodin. Nový kult do sebe absorboval starší představy a v dalším vývoji již převládal jako bůh Izraele. Rozdílné kořeny dvou hlavních židovských tradic s sebou přinesly různé rozpory, které vyústily v rozpad vzniklého království.³⁷ Na relativně krátkou dobu situaci stabilizoval král David (vládl patrně v letech 1000 - 960 př. n. l.), kterému se podařilo sjednotit izraelské kmeny opět do jednoho celku,³⁸ ale po smrti jeho syna Šalamouna se království znovu rozpadlo na severní království Izraelské,³⁹ jehož centrem se stalo město Samař⁴⁰ a jižní část království, nesoucí Davidovu dynastii, které přijalo přízvisko Judsko.⁴¹ Judským hlavním městem byl Jeruzalém.⁴² Roku 722 - 721 př. n. l. zaniklo Izraelské království pod tlakem Asýrie.⁴³ Ta dobyla Samař a značnou část obyvatelstva odvedla do jiných oblastí. Judské království existovalo do roku 587 - 586 př. n. l., kdy podlehl Babylonii, čímž skončily dějiny davidovské dynastie.⁴⁴ Přímý vliv Babylonie přinesl zásadní změny do náboženského života židů. Tyto proměny jsou charakteristické pro pozdější období vývoje židovského náboženství, označované jako raný judaismus. „*Židé, tj. někdejší obyvatelé Judska, byli poprvé v masovém měřítku nuceni žít v diaspoře.*“⁴⁵ Změny se většinou nesly v duchu potřeby odlišit se od babylonské kultury (obřizka, šabat), začínaly se objevovat monoteistické prvky. Protože v babylonském exilu došlo mimo jiné k utlumení chrámových bohoslužeb, nastala potřeba začít písemně uchovávat, do té doby ústně tradované, posvátné texty. Písemnosti se staly základem Tóry i části Bible. Další omezení, v podobě nemožnosti obětování v chrámech, vedlo ke vzniku nového typu bohoslužebných setkání, jejichž náplní byly zpěv a proslovy. Taková setkání posloužily jako zárodek pro vznik synagog.

³³ PAVLINC OVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

³⁴ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 5.

³⁵ PAVLINC OVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

³⁶ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 5 - 6.

³⁷ PAVLINC OVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

³⁸ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 7.

³⁹ PAVLINC OVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

⁴⁰ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 7.

⁴¹ PAVLINC OVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

⁴² PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 7.

⁴³ PAVLINC OVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

⁴⁴ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 8.

⁴⁵ PAVLINC OVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116.

Po dobytí Babylonie Peršany roku 538 př. n. l. umožnil židům perský král Kýros II. návrat z exilu. Zkušenosti židů, nabrané během Babylonské nadvlády, a neexistence království, se odrazily v nově vzniklém pojetí spásy. Oproti předešlým představám se vztahovala ke kosmickému přelomu dvou světů a k očekávání příchodu Mesiáše z Davidova rodu,⁴⁶ kdy v konci dnů ohlásí právě Mesiášův příchod nastolení božského království na zemi.⁴⁷ Po porážce Peršanů Alexandrem Velikým, ke které dochází ve 4. století př. n. l., nastává proces helénizace, nesoucí s sebou snahy o propojení židovské učenosti a řecké filosofie. Zásahy do židovského náboženství laickou společností se ale neobešly od notné vlny odporu. Vládnoucí dynastie Seulekvců ještě odrazila povstání židů v Jeruzalémě, vrcholící povstání pod vedením dynastie Makabejských však již jejich vládu značně oslabilo. Za následující vlády nové židovské dynastie Hasmoneovců, která vznikla na základě Makabejských povstání (v letech 167 - 160 př. n. l.), se začala tvořit četná judaistická hnutí (saduceové, esejci, farizeji či zélóti). Jejich diferenciaci pokračovala i za římské nadvlády, nastolené roku 63 n. l., kdy došlo ke zničení Jeruzaléma i Jeruzalémského chrámu. Za důsledek je považováno protirímské povstání radikální židovské skupiny Zélótů,⁴⁸ kteří byli zapřísáhlými nepřáteli Říma.⁴⁹ Spor vynesl do popředí farizeje, jejichž program stál na ústním výkladu Tóry, měli vazbu na synagogální prostředí.⁵⁰ Na rozdíl od Zélótů zachovávali vůči Římu vřelejší vztahy. Díky svým postojům farizeové přežili židovskou porážku při obou protirímských povstání,⁵¹ jimž padlo za oběť několik set tisíc židů, a další byli vzati Římem do otroctví. Po pádu Jeruzaléma bylo centrum židovské vzdělanosti přeneseno do Javne a koncem 1. století byl v Javne ustanoven palestinský kánon Bible.⁵² V následujícím období docházelo k dalším drobným vzpourám židů, které vrcholilo úspěšně potlačeným povstáním Bar Kochby (v letech 132 - 135 n. l.). Tak selhal i poslední pokus, jak si vydobýt ztracenou svobodu. Židé se tak stávají na období téměř 2.000 let národem, žijícím v diaspoře, národem bez své vlastní vlasti.⁵³

---

⁴⁶ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 116 - 117.

⁴⁷ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 8.

⁴⁸ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 117.

⁴⁹ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 10.

⁵⁰ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 117.

⁵¹ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 10.

⁵² PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 117.

⁵³ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*, s. 11.

4 Křesťanství

„Nejjednodušeji řečeno, je to náboženství lidí, kteří věří v Ježíše Krista jako Spasitele světa.“⁵⁴ Od základu otevírá mnoho zásadních otázek: „Kdo je Ježíš Kristus? Co je spasitel?? Co znamená věřit v Ježíše Krista?“⁵⁵ Nedobře se odpovídá, protože ve skutečnosti víme jen velice málo o člověku, nazývaném Ježíš Kristus, správněji řečeno Ježíš, který byl Kristus. Slovo Kristus je totiž odvozeno od řeckého výrazu pro Mesiáše neboli „Božího pomazaného“. Vše, co je o Ježíši známo, pochází z novozákonních spisů. Ani jeden z nich však nevznikl dříve, než 10 let po jeho smrti. Jedná se o spisy Pavlovy, ani ten se však za svého života osobně s Ježíšem nikdy nesetkal a další spisy, evangelia, byly napsány až 30 let po jeho smrti. Ježíš Kristus byl patrně potulným rabínem, který zhruba tři roky působil na území Palestiny, hlavně v Galilei a Samaří.⁵⁶ Kritizoval tehdejší židovské náboženství a za svého působení se střetával zejména s farizeji. Ti se domnívali, že člověk před Bohem obstojí, jen pokud splní všechna ustanovení židovského zákona. Naproti tomu Ježíš hlásal, že žádného člověka nezachrání jeho vlastní dobrotivost, ani náboženská horlivost, nýbrž odpouštějící láska, protože Bůh odpouští lidskou vinu.⁵⁷ Hlásal blížící se konec světa a příchod Božího království. Byl mocným učitelem a uzdravovatelem a mezi svými učedníky s velikou pravděpodobností ustanovil určité zvyky, z nichž se usuzuje vznik celé řady církevních obřadů.⁵⁸ Díky tomu, že zvěstoval boží odpuštění a nárok odlišně, tím, že zproblematizoval moc a násilí, se stal neúnosným nejen pro židovskou obec, ale také pro římskou prokuraturu v Palestině.⁵⁹ Proto byl kolem roku 29 n. l. za své počiny ukřižován Římany⁶⁰ v Jeruzalémě, za působení římského prokurátora Piláta z Pontu.⁶¹ Nelze však tvrdit, že všechny výroky jemu přisuzované, pochází opravdu od něj, protože většina, kterou známe, pochází z dob rané církve a jejich výpovědí o životě Ježíše Krista. Tento počin lze označit za velmi důležitý, neboť o něm hlásala a psala právě církve, tedy jasně definovaná skupina lidí, kteří v něj věřili a kteří tvořili pevně uspořádanou, organizovanou a ukázněnou obec. Takovou definici můžeme odvodit od faktů, kdy rané křesťanství hovořilo o církvi jako o „církvi svaté“, to znamená, že společenství církve je významným způsobem odděleno od zbytku světa.

⁵⁴ FRANKIELOVÁ, S. *Křesťanství, Cesta spásy*, s. 15.

⁵⁵ Tamtéž, s. 16.

⁵⁶ Tamtéž, s. 15 - 16.

⁵⁷ DOROTÍKOVÁ, S. *Naše dědictví : k evropským myšlenkovým tradicím*, s. 35.

⁵⁸ FRANKIELOVÁ, S. *Křesťanství, Cesta spásy*, s. 16.

⁵⁹ DOROTÍKOVÁ, S. *Naše dědictví : k evropským myšlenkovým tradicím*, s. 35.

⁶⁰ FRANKIELOVÁ, S. *Křesťanství, Cesta spásy*, s. 16.

⁶¹ DOROTÍKOVÁ, S. *Naše dědictví : k evropským myšlenkovým tradicím*, s. 35.

Byli přesvědčeni, že zvěstováním blížícího se Království a do druhého příchodu Ježíše Krista tak pokračují v jeho úkolu. Pevně věřili, že právě on je Spasitelem, který se vrátí a podobně jako židovská sekta věřili, že Bůh na konci časů pošle mesiáše, aby jako král vládl nad novým, dokonalým světem. Tím mesiášem je Ježíš a mezi spasenými budou ti, kteří se připojili k církvi. Ostatní duše budou odsouzeny k trestu.⁶² Vzpomínky na Ježíše se postupně proměnily ve víru v Krista. On nezaložil křesťanství, ale svým vystupováním dal podnět k jeho vzniku. Křesťanství vzniklo jako prostředek, který evropské kultuře přinesl dědictví starého náboženství Izraele. V jeho kolébce se zrodilo, následně na něj navázalo a později se od něj oddělilo. Od židovství přebralo myšlenku světa, stvořeného Bohem a pojetí Desatera božích přikázání, jako symbolické úmluvy, která vznikla mezi lidem a Bohem.⁶³ Věřit v Ježíše znamenalo přijmout za pravdu vše, co o něm učila církev a podle toho i konat (například křesťanská účast na obřadech, žít mravně dle církevních norem). A tak zpočátku věřit v Ježíše znamenalo hlavně komplex víry, zvyklostí, tradic, etiky, dogmatického systému, umění i soubor institucí, které věřící zřizovali proto, aby vyjádřili, uchovali a předávali své tradice, protože křesťanství zahrnuje veškeré zbožné aktivity, vykonávané ve jménu této víry.⁶⁴ Proto se hodí hovořit nikoliv o křesťanství a víře, ale o křesťanstvích a vírách, protože i tento posvátný komplex od samého počátku provázely neshody uvnitř mezi křesťanskými církvemi a docházelo ke vzniku různě významných odchylek. Již v dobách zrodu se Pavel z Tarsu rozcházel ve svých názorech s církevními vůdci v Jeruzalémě. Dalším důkazem je existence slova hereze⁶⁵, jímž označovaly vítězné církve různě odštěpená uskupení. Takové neshody se táhly počátečními staletími a vlastně nikdy nepřestaly. Zprvu jednolitý obraz víry se rozpadá ve velikou rodinu náboženských skupin. „*Její dějiny se podobají vývojovému stromu s velkými a malými větvemi, z nichž jedny náhle přestávají růst, jiné zůstávají chvíli malé, a pak náhle obrostou množstvím proutků, aby se z některých staly hlavní větve.*“⁶⁶ Zdánilivě tak má křesťanství jednoduché jádro, je však náboženstvím velice rozmanitým.⁶⁷

Křesťanství tedy rozvíjí své učení na základech judaismu. Boha chápe jako trojjedinou osobu, tzv. svatou Trojici v podání Otce, Syna a Ducha svatého. Soustředí se

⁶² FRANKIELOVÁ, S. *Křesťanství, Cesta spásy*, s. 16 - 17.

⁶³ DOROTÍKOVÁ, S. *Naše dědictví : k evropským myšlenkovým tradicím*, s. 35.

⁶⁴ FRANKIELOVÁ, S. *Křesťanství, Cesta spásy*, s. 17.

⁶⁵ Od původního řeckého slova „*hairesen*“, tedy hereze, je odvozený výraz kacířství. Vyznačuje odchylku v oblasti kultu a učení od oficiální církevní doktríny. V dnešní době by bylo možné kacíře charakterizovat jako ty, kteří přes svoji znalost křesťanské ortodoxie propagují a zastávají pohledy neortodoxní. S jistotou lze tvrdit, že kacířství jsou téměř stejně stará, jako církev sama. CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 9 - 10.

⁶⁶ FRANKIELOVÁ, S. *Křesťanství, Cesta spásy*, s. 18.

⁶⁷ Tamtéž, s. 18.

kolem života a učení Ježíše Nazaretského. Ježíšův život, jeho myšlenky i mučednická smrt na kříži, jeho vzkříšení a následné nanebevzetí, dalo základ celému náboženství. Oproti pojetí židovského realismu je postava Ježíše opředena legendami. Byl žákem Jana Křtitele, a protože se v některých myšlenkách se svým učitelem rozcházel, svého učitele opustil. Názorové rozpory se dotýkaly například otázky křtu, který bral Jan Křtitel jako varování před hříchem pro svoji symbolickou připomínku potopy světa, Ježíš však vykládal křest kladně. Ježíšovy činy lze chápat jako skutky milosrdenství. Mnohými byl považován za politického reformátora, on sám ale takovou pozici odmítal.⁶⁸

Křesťané zachovávali některé předpisy, které ukládal judaismus, například dodržování svátků nebo šabatu. Postupně se však začali odlišovat. Začali se scházet v neděli, která byla prvním dnem týdne, ke společnému stolování, které vrcholilo slavností chleba a vína. Samotnému stolování začal předcházet křest neboli symbolické očištění od hříchů. Základní myšlenkou křesťanského náboženství se stala otázka spásy, jako konečné vítězství nad hříchem a vzkříšením těla, které viděli jako důkaz Kristovo zmrtvýchvstání, jenž bylo spojeno právě s nedělním rituálem. Křesťanem se oproti židovství člověk nerodí. Stává se jím až křtem, tedy přijetím víry v Boha. Základy křesťanství pramení z Bible, která je uspořádána do dvou celků. Starý zákon je přejatý z judaismu. Nový zákon je složený ze čtyř evangelií, podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana. Další částí jsou Skutky apoštolů, Epištoly a knihy zjevení.⁶⁹

Křesťanství vystupuje jako náboženství, které překonalo omezenost, charakteristickou pro židovství, a výrazně rozšířilo své hranice. Nezná pojem vyvolenosti, jak tomu je u židů. Je otevřené všem lidem bez rozdílu, a proto skýtá židy i pohany, považující se jednoduše za „*nový lid*“, kterému smrt Ježíše ukázala cestu ke spáse. Ta oproti judaismu netkví v přísném dodržování zákona. Pro ranou podobu křesťanství je typické očekávání brzkého druhého příchodu Ježíše. Tato představa je později zaměněna za individuální charakter spásy u každého věřícího.⁷⁰

---

⁶⁸ POKORNÝ, P. *Ježíš Nazaretský*, s. 23 - 25.

⁶⁹ FRANKIELOVÁ, S. *Křesťanství, Cesta spásy*, s. 25 - 27.

⁷⁰ DEMJANČUKOVÁ, D. *Teorie a dějiny náboženství*, s. 101.

4.1 Historický vývoj

Křesťanství vzniklo jako malá náboženská sekta v rámci judaismu zhruba ve čtvrtém desetiletí 1. století n. l. V této době se jak na území Palestiny, tak i na širším území římského impéria, shromažďovaly hloučky židů a pohanů, tvořící zvláštní skupinu uvnitř judaismu. Již zpočátku, přes dodržování řady židovských náboženských předpisů, se vyznačovala určitými jinakostmi, například kromě Soboty se shromažďovali ke společnému jídlu také první den týdne v neděli. Neděle měla význam jako „*den Páně*“ a podle tradice mělo právě v tento den dojít ke vzkříšení a Ježíšovo vyjití z hrobu, ač zde existuje více lišících se podtextů v očekávání u různých křesťanských skupin (například skupina kolem Bar Kochby očekávala, že onen vyvolený, jehož návrat přijde, je Mesiáš; Esejci očekávali v tento den bitvu mezi syny světla a tmy apod.). V tomto období křesťanství nebylo výrazně jinaké, aby začalo získávat zvláštní pozornost judaismu či jiných náboženství, existujících v této době, protože stejně tak i ono řešilo do jisté míry a svým způsobem svoji hlavní otázku, týkající se spásy: „*Jak se lidé mají vykoupit z tohoto zlého světa?*“⁷¹ V 1. století n. l. pak ani nevyčnívalo nad společnost do té míry, do které se tomu dařilo se svým rozmanitým náboženským zaměřením judaismu. Křesťané na sebe začali významněji upozorňovat až evangelizační aktivitou a hlavně aktivní misijní činností, v které zašli mnohem dále, než kam by se kdy ze své náboženské podstaty podařilo zajít židům. Apoštolové a další přívrženci se stávali potulnými učiteli a uzdravovateli po svém vzoru Ježíše Krista, hlásali evangelium křížem krážem římskou říší, od Malé Asie až po Španělsko. Učili v synagogách, či jejich blízkosti, organizovali nově vzniklá společenství věřících a byl to novozákonní spis, konkrétně Matoušovo evangelium, které pomohlo proměnit křesťany v tak důsledné misionáře, jež zaznamenává slova Ježíšova: „*proto jděte a povolejte učedníky všech národů.*“⁷² Ač se s největší pravděpodobností jedná o výrok, poznamenaný až později vzniklou církví, nikoliv samotného Ježíše, dá se považovat za velký impuls, který pomohl nastartovat horlivou misijní činnost, utvářejícího se křesťanství. Další zajímavý pohled na expanzi i misijní činnost křesťanství nám přináší historik John Gager. Na základě sociologického srovnání tvrdil, že hlavním faktorem obracet na víru bylo zklamání křesťanských očekávání brzkého konce světa a příchodu Mesiáše. Díky misii tak v sobě mohli věřící

---

⁷¹ FRANKIELOVÁ, S. *Křesťanství, Cesta spásy*, s. 26.

⁷² Tamtéž, s. 28.

potlačit svoji nejistotu pohledem na rostoucí sílu své skupiny. „*Kristovo opomenutí vrátit se nevyvolalo v církvi žádnou velkou krizi a misijní přístup zapustil v křesťanské tradici hluboké kořeny. Poslům křesťanství se dařilo zavádět nové náboženství po celém impériu, stále více mezi pohany než mezi židy.*“⁷³ Upustili od požadavku obřízky, pozměnili svá ustanovení o pokrmech, čímž usnadnili pohanům vstup. Ti se pokřtěním zavazovali zpravidla k ročnímu studiu židovské Bible, přeložené do řečtiny pod názvem Septuaginta, učili se židovským dějinám a křesťanskému výkladu izraelských proroků, pravděpodobně také mystickým výkladům o Ježíšovi. K utváření se propasti mezi křesťanstvím a judaismem do jisté míry přispělo právě užití řeckého překladu u svatých písemností, kdy došlo k hlubšímu ovlivnění základních článků církve helénistickými výklady, díky kterým i výchozí tezi „*Ježíš byl boží vyvolený*“ pohané chápali jinak než židé. Věřili „*v postavu vykupitele, božskou či polobožskou, která lidi zachrání před zlem tohoto světa.*“⁷⁴ Tak oproti rychlému šíření křesťanství ovlivněného řeckou kulturou, stojí židovská idea mesiáše jako: „*lidského krále, božsky vyvoleného k vládě na zemi*“⁷⁵ Již v tomto výkladu vzniká zásadní rozpor, protože víra v Krista jako Boha a přijetí s vírou spjatých konvencí, mohly člověku přinést jistotu věčného života, jako spásy, v nadpozemském smyslu. Prvotní věřící rozvinuli nová pojetí ducha Svatého od jeho původní židovské podstaty. Vyložili ducha Svatého jako zjevení Boha na zemi, nakonec byl považován právě za součást Trojice pro svoje tři formy zjevování se. Církev pak vystupuje jako jeho vykonavatel, prostřednictvím církve pak duch Svatý uskutečňuje své záměry na zemi. Právě takový výklad byl dalším významným opěrným bodem pro rané křesťanské církve, které s nadšením zakládaly společenství a tak původně zcela židovská sekta začala postupně upouštět od dodržování mnoha předpisů, které jí udávaly židovský charakter a začala do popředí stavět své vlastní obřady. Relativní neúspěch křesťanské misie u židů vedl některé rané křesťanské autory k vyhraňování se vůči nim ostrou kritikou, připisovali židům i jistý podíl viny na Ježíšově smrti. Z druhé strany muselo křesťanství svoji víru bránit vůči nepochopení ze strany Říma: „*jak se prý mohou prohlašovat za nositele pravé židovské víry, když vytlačují zvyky náboženských předků?*“⁷⁶ Všechny takové vnější faktory, doplněné jistými psychickými obtížemi u mnoha vlivných jednotlivců zasely v textech, které se staly součástí křesťanské bible, mnoho nenávisti a nepřátelství, které v dalším historickém rozvoji

---

⁷³ Tamtéž, s. 28.

⁷⁴ Tamtéž, s. 29.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž, s. 31.

živilo narůstající antisemitismus. „*Velké duchovní nadšení a evangelizační zanícení, charakteristické pro rané křesťanství, tedy mělo svou temnou stránku v podobě nepřátelství vůči Židům.*“⁷⁷

4.2 Rané období šíření křesťanství

Již ve 2. století bylo díky své intenzivní misijní činnosti křesťanství značně zakořeněné ve všech zemích kolem Středoziemního moře. Těžištěm jeho šíření byl zřejmě Východ, zejména pak Malá Asie. Existuje zde věrohodné písemné svědectví o nemalých počtech vyznavačů křesťanství, například v podobě dochované korespondence pohanského správce Plinia Mladšího, který se v dopisech právě z počátku 2. století. tázal římského císaře Trajána, jak se má chovat k tak velikému počtu křesťanů. Z toho lze odvodit, že křesťanství muselo být zakořeněno v Malé Asii a Sýrii ještě mnohem dříve, v průběhu 1. století. Dále pronikalo do Mezopotámie, kde již bylo počátkem 3. století v plném proudu. Na jihu, v Egyptě, začala křesťanská misie záhy. Tamějším alexandrijským biskupem došlo k organizaci zdejší církve, brzy na to byla doložena existence asi sto biskupství. Také v samotném Římě se zorganizovala římská městská křesťanská obec. Její počet členů se odhaduje na několik desítek tisíc vyznavačů. Během 2. století se křesťanství dostává též do zemí severní Afriky, jejichž města byla již počátkem 3. století většinou křesťanská. K tomuto období se váže mnoho důkazů, hovořících o zastoupení křesťanské víry v mnoha evropských významných městech, kterými byly například Lyon, Vienne, Trevír, Bonn, Kolín či Augsburg. V římských městech Germánie křesťanství zesílilo až ve 4. století.⁷⁸ Mimo římské impérium se objevovala křesťanská biskupství také v poříčí Tigridu či v Arménii, která byla koncem 3. století považována za křesťanskou zemi. Křesťanská misie se dostala přes Persii až do Indie v 8. století, tedy výrazně déle. Pro míru zastoupení křesťanství na území římského impéria, v časové dekádě 4. - 5. století, existují přibližné odhady, které vypracoval například Ludwig von Hertling roku 1934 pro západní část impéria, a roku 1938 pro východ. Došel k závěru, že východ říše byl více pokřesťanštěný než západ. Odhadem byly v západní části říše, kolem roku 300, zhruba 2 miliony věřících, ve stejné době ve východní části říše odhad hovoří o 5 až

---

⁷⁷ Tamtéž, s. 25 - 31.

⁷⁸ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*, s. 26 - 27.

6 milionech věřících. Hned v následujícím století je počet věřících na západě odhadován na 4 až 6 milionů, na východě 10 až 12 milionů.⁷⁹

4.3 Pronásledování křesťanů v římské říši do 4. století

Veliký rozmach křesťanství měl samozřejmě své stinné stránky, neboť bylo od svých počátků pronásledováno správní stranou římského impéria hned z několika důvodů. Příčiny pronásledování skrývají jisté nezodpovězené otázky. Postupoval stát proti křesťanství dle výjimečných zákonů? Nebo užívala státní správa pouze práv dozoru a pohlížela na křesťanství jako na nedovolené náboženství? Faktem zůstává, že oproti stále rozšířenějšímu křesťanství stál v opozici imperiální rostoucí kult císařů, jako kult státem uznávaných bohů. Čím více nabíral kult císařů různých bizarních forem, tím více se křesťané jevíli jako nepřátelé státu a z pohanského hlediska se pak křesťané pro svoji neschopnost uctívat jiné bohy jevíli být ateisty. Oproti tomu k židovství byl římský stát tolerantní, i přes jeho formu monoteismu. Důvodem byl rozdíl v počtu vyznavačů, oproti křesťanství šlo u židů o neveliký počet stoupenců, doslova omezený na malou národní skupinu. Křesťanství bylo svoji podstatou nadnárodní a univerzální, proto se dostávalo pod útlak ze strany říše hlavně v období, kdy u moci stáli schopní a silní císařové, kteří usilovali o státní obnovu a vnitřní upevnění říše na náboženském základě státních bohů. Z počátku tedy byly zásahy vůči křesťanům co do četnosti spíše spontánní. Dle jasně dané koncepce pro potlačování vyznavačů Ježíše Krista postupoval až Decius. Na neustále rostoucí míře nesnášenlivosti a agresivity se podílela také lůza, tvořící se na základě různých pověr, pocházejících hlavně od primitivních a nevzdělaných odpůrců. Ti často odsuzovali jinakost vymyšlením děsivých báchorek a pomluv o pojídání lidského masa a krvesmilných neřestech. Neméně se křesťanům, díky jejich zdráhání se k obětování státním bohům, připisovaly různé katastrofy, neštěstí a vojenské porážky. Pronásledování raných křesťanů, probíhající v časovém úseku od 1. do počátku 4. století lze shrnout do tří fází průběhu. V první fázi, do roku 100, římský stát křesťanství trpěl a ignoroval, bral jej jako malou židovskou sektu. Ve druhé fázi, trvající do roku 250, již římský stát křesťanství považoval za zvláštní náboženství a vyznavače pronásledoval jako nepřátelé státu.⁸⁰ V poslední fázi, probíhající do roku 311, usilovalo

---

⁷⁹ Tamtéž, s. 29.

⁸⁰ Tamtéž, s. 43 - 46.

impérium, ještě za císaře Decia, o vnitřní obrodu římského státu. Domníval se, že křesťané ohrožují náboženský základ říše a proto Decius vydal všeobecně platné zákony, mající za úkol vyhubit křesťanství. Měly také zajistit návrat všech občanů zpět ke státnímu náboženství.⁸¹ Záhy však, po emancipaci křesťanství od judaistických kořenů, se do soužití s židy vnesl nový, zcela opačný poměr, neboť posilující křesťanství, které bylo uznáno nově vzniklou Byzantskou říší, začalo dominovat a chápat vyznavače židovství jako své nepřátele.⁸²

4.4 Pronásledování židů v zemích izraelských v období 4. - 13. století

Veliký obrat v dosavadních poměrech mezi oběma náboženstvími nastal právě vznikem Byzance na bývalém území římské říše a přijetím křesťanství císařem Konstantinem, díky kterému se z Izraelských zemí do konce 4. století začaly postupně stávat země převážně křesťanské. Na mnoha místech tak byly zakládány kláštery, nevyjímaje míst křesťansky posvátných.⁸³ Během vývoje země ztratili židé mnoho ze své původní autonomie.⁸⁴ Postupně přijímaná a zpřísněvaná ustanovení vůči židům se týkala zákazu smíšených sňatků mezi křesťany a židy. Dále ustanovení postihovala nemožnost vlastnit otroka jiného než židovského vyznání. V případě přestoupení z křesťanství na judaismus, byl takovému člověku zabaven majetek ve prospěch státní pokladny. Taková ustanovení vyvolávala první vlny odporů.⁸⁵ Za doby vlády císaře Theodosia I. a II. přibyl zákaz všech pohanských kultů, mezi které bylo řazeno také židovství. Nábožensky smíšená manželství císař označil za cizoložství, které se samo o sobě trestalo smrtí. Edikty byzantských císařů byly mířeny v neposlední řadě proti židovským svátkům.⁸⁶ Za Theodosiovy vlády došlo ke zrušení ústřední správy židů, kterou spravoval patriarcha. Odstraňováním opor se židé stávali pro říši okrajovou záležitostí a byli tím vystavováni libovůli místních vládců. I tak lze až do nástupu Justiniána I. (vláda v letech 527 - 565) na trůn z židovského pohledu hovořit téměř o stoletém období klidu a hospodářského blahobytu. S ohledem na židovskou obec Justinián rozšířil pojem hereze. Za kacíře, dle jeho pohledu, byl považován každý mimo

---

⁸¹ Tamtéž, s. 48.

⁸² ŠAROCHOVÁ, G. *Hispanští Židé*, s. 150.

⁸³ Například Chrám Božího hrobu v Jeruzalémě a Chrám Narození Páně v Betlémě. K této době se také váží první pokusy o křesťanskou misi mezi židy. SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 168 - 169.

⁸⁴ ISRAEL DIPLOMATIC NETWORK. *Období cizí nadvlády* [online].

⁸⁵ SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 172 - 173.

⁸⁶ Theodosius II. zaměřil své edikty také proti oslavám židovského svátku Purim, během kterého se prý židé vysmívají křesťanům. SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 178.

ortodoxii, tedy také židé. Výrok se ovšem vztahoval pouze na území Afriky a heretikům zakazoval vykonávat jejich kult. Novelizace protižidovských zákonů se věnují často otázce vlastnění otroků. Zákaz vlastnit otroky se začal vztahovat na nově pokřtěné otroky.^{87 88} Další Justiniánova nařízení vedla k odstranění židů ze všech důležitých funkcí městské správy a byl to právě Justinián, který židům poprvé zakázal svědčit v soudních sporech proti ortodoxním křesťanům. Svoji náboženskou politikou se pokusil zasáhnout i do věroučného obsahu židovského náboženství ve prospěch křesťanství.

Díky dlouhému utlačování ze strany Byzance se po vpádu Peršanů do říše roku 614 židé připojili na stranu útočníka formou otevřených povstání proti křesťanům. Peršané pak vyslyšeli přání židů o navrácení Jeruzaléma,⁸⁹ který po dobytí v témže roce židům postoupili.⁹⁰ Během dalších vojenských intervencí však Peršané pochopili, že v židech neleží dobrá vojenská podpora proti křesťanské přesile pro nastávající obléhání Byzance, proto hned roku 617 křesťanům Jeruzalém navrátili.

Situace se stala pro židovskou komunitu příznivější v období arabské nadvlády, počínající rokem 638, kdy nově vznikající arabská velmoc dobyla Jeruzalém. Tento zvrát představoval rozhodující zlom v židovských dějinách Palestiny.⁹¹ Na počátku arabské nadvlády byla židům dána možnost návratu do Jeruzaléma. Výměnou za povinnost placení zvláštních daní byl židovské komunitě připsán status „*chránění ne-Muslimové*“. Vedle garantované ochrany svobody, života i majetku tak mohli beztrestně vyznávat svoji víru. Situace se změnila až počátkem 8. století. Zavedením vysokých daní ze zemědělské půdy vyvolalo emigraci do měst, přesun však neznamenal zlepšení životní úrovně. Neustále se prohlubující hospodářská a sociální krize donutily mnoho židů k odchodu ze země, který znamenal do konce 11. století výrazné zmenšení populace židovské komunity na území Palestiny.

Již tak ztížené dosavadní situaci židů ve Svaté zemi nepřidal příchod křižáků. „*Křižáci přišli z Evropy znovu dobýt Svatou zemi z rukou nevěřících.*“⁹² Po několika týdenním obléhání dobyli Jeruzalém, kde tamní vyznavače jiného než křesťanského

⁸⁷ SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 180.

⁸⁸ V této fázi mohl otrok nabytí svobody v podstatě kdykoliv. Aby tomu židovští pánové předešli, nechávali se sami pokřtít. Museli však splňovat podmínku, že jejich pokřtění proběhlo dříve, než pokřtění otroka. SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 180.

⁸⁹ SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 182.

⁹⁰ Křesťanské prameny se dívají na toto období jako na pronásledování křesťanského obyvatelstva židy, kteří se křesťanům mstili za dlouhá léta útlu. SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 183.

⁹¹ SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 184 - 185.

⁹² ISRAEL DIPLOMATIC NETWORK. *Období cizí nadvlády* [online].

náboženství čekalo zmasakrování, upálení nebo otroctví. Nově utvořený křesťanský stát, ač slabý, nesl název Jeruzalémské království. Díky podpoře Evropy se za dobu 200 let své existence zaměřoval na boj proti muslimům. Království bylo definitivně vyvráceno až roku 1291, mamlúckým sultánem Kálilem.^{93 94}

5 Hispánští židé

5.1 Paralelní vývoj židovské komunity na Pyrenejích do 13. století

Na Pyrenejském poloostrově se židovská přítomnost váže již k počátkům řecko-římské civilizace, možná právě tady žili židé již za krále Šalamouna. Španělská komunita si zde za dobu svého působení vytvořila specifické rysy.⁹⁵ Už ve 3. století př. n. l. se stala Hispánie římskou provincií a tím byla dobře dostupná pro židovskou populaci, v té době usazenou na území Itálie. Další množství židů bylo do končin Pyrenejí deportováno po roce 72 př. n. l., tedy v době po porážce židovského povstání v Palestině. Vztahy mezi nově příchozími židy a místními Římany či Ibery popisují historické prameny jako harmonické.⁹⁶ V období raného středověku bylo Španělsko ohledně postavení menšin ve společnosti jednou z nejtolerantnější a zároveň nejbezpečnější zemí západní Evropy. Španělsko bylo známé jako země tří náboženství, kdy vedle sebe byly schopny koexistovat skupiny křesťanů, židů i muslimů.⁹⁷ Obyvatelstvo, vyznávající židovskou víru, mělo na Iberském poloostrově dlouhodobou tradici a stejně tak jejich přínos španělským dějinám nebyl o nic menší než křesťanský či muslimský.⁹⁸ Na Iberský poloostrov proudili vyznavači Hospodina v několika vlnách, které lze označit za hlavní mezník ve vývoji judaismu. Příchod po roce 70 n. l., který souvisel se zničením Chrámu v Jeruzalémě, a léta 134 - 135 n. l., související s povstáním Bar Kochby a masovým vysídlením židů z Palestiny roku 135. Tyto události předznamenaly zánik chrámového kultu, oslabení kněžské vrstvy, jako prostředníka mezi Bohem a lidem a přesun náboženského života do synagog. V čele obcí stanuli rabíni jako vzdělaní laikové.⁹⁹ Přítomnost židů na španělském území

---

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tím započala mamlúcká nadvláda, trvající od konce 13. do počátku 16. století. Za malúcké nadvlády se z izraelských zemí stala nevýznamná provincie bez styků s cizinou. V ruinách Jeruzaléma v této době přežívala jen malá židovská komunita. ISRAEL DIPLOMATIC NETWORK. *Období cizí nadvlády* [online].

⁹⁵ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 222.

⁹⁶ ŠAROCHOVÁ, G. *Hispánští Židé*, s. 150.

⁹⁷ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 211.

⁹⁸ ŠAROCHOVÁ, G. *Hispánští Židé*, s. 150.

⁹⁹ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám.*, s. 2.

dokládaly náhrobní stély, popsané epitafy v hebrejštině, jejichž vznik se datuje do 3. století n. l. Přístup vůči židům se i v této provincii bývalé římské říše zostřil v době, kdy se stalo křesťanství Byzancí uznávaným náboženstvím. K ještě většímu zhoršení vztahů došlo v době, kdy říše uznala křesťanství za oficiální státní náboženství. Pro toto období se předpokládá silně zastoupené židovské osídlení ve městech Tarragona, Córdoba, Zaragoza i Granada.

Intenzivnímu náporu barbarských kmenů, v čele s dominujícími Vizigóty, byla Hispánie vystavena od počátku 5. století. Po dobytí římské provincie barbary vznikl stát s vybudovaným hlavním městem Toledem. Toto období se pro hispánské židy zpočátku neslo jako příznivé.¹⁰⁰ Iberský poloostrov považovali židé za zemi zaslíbenou a Toledo viděli jako nový Jeruzalém.¹⁰¹ Zlom nastal roku 587, kdy vizigótský panovník Reccared konvertoval ke katolicismu a prosazoval náboženské sjednocování země. Již v této době jsou židé i zde vyzýváni ke konverzím nebo opuštění země. I tento panovník začal stvrzovat další protižidovské restriktce, vyplývající z usnesení koncilu, například o povinném křtu dětí ze smíšených manželství. Jeho nástupce Sisebut přiosťřil a židé dostávali na vybranou mezi křtem nebo odchodem ze země, přičemž mnoho židů volilo právě emigraci. Často využívané emigrační cílové destinace se nacházely v severní Africe nebo ve Franské říši. Na druhou stranu si barbarská aristokracie také uvědomovala důležitost židovských stoupenců a jejich přínosu pro zemi, který spočíval hlavně v obchodu i obchodních kontaktech. V otázce finančnictví dominovaly půjčky, jejichž provozování bylo křesťanům oproti židům zapovězeno. Proto bylo v zájmu vizigótského státu najít po náboženské rovině co nejlepší možný způsob soužití s neoblíbenými židy.¹⁰²

Na přelomu 6. století papež Řehoř I. Veliký hlásal stanovisko, ve kterém viděl konverzi židů na křesťanskou víru jako nesporně žádoucí, nesměla se však konat násilně. Proto se panovníci často uchýlovali ke dvěma způsobům, jak přimět židy ke konverzím. Buď docházelo k udělení výhod pro přestoupivší, nebo naopak k pronásledování všech, kteří se zachovali věrně v otázce své původní, judaistické víry. Druhá možnost bývala využívána častěji, její podoby se nesly formou různých nařízení,

---

¹⁰⁰ ŠAROCHOVÁ, G. *Hispánské Židy*, s. 150 - 151.

¹⁰¹ KAUFMANN, H. *Maurové a Evropa*, s. 98.

¹⁰² Až v polovině 7. století rozpracoval na půdě Španělska antižidovskou politiku Isidor ze Seville, biskup a jeden z největších učenců středověku, roku 636 v díle „*De fide catholica contra iudeos*“. V této době i přes ostrou kritiku, vztahující se k otázce jak s židy nakládat, převažovala ještě mírná stanoviska. ŠAROCHOVÁ, G. *Hispánské Židy*, s. 151.

zasahující židy na jejich nejcitlivějších místech. Ke konci 7. století se podmínky pro život na poloostrově stávaly pro židovskou komunitu přímo nesnesitelné.

I zde se existenční obrat k lepšímu v životě židů váže k mocenské expanzi Arabů, kteří roku 711 porazili na pyrenejském území posledního vizigótského krále. Arabskou nadvládou, která tedy postihla vyjma Izraele také Hispánii, zákonitě i zde židé vítali. Arabové s sebou z Orientu přinesli základní principy pro vzájemné soužití. Samotný islám považoval křesťany a židy za nevěřící, kdy jedno přikázání Koránu hlásalo: „*Nebudiž žádného donucování k náboženství!*“¹⁰³ Kromě nevýrazného omezování, které spočívalo ve zvláštním danění, zákazu jízdy na koni a nošení zbraně či odlišujícího oděvu, byla arabská společnost k vyznavačům jiného náboženství tolerantní. Pod arabskou záštitou došlo k poskytování ochrany před křesťanskou Evropou i k posílení styků mezi hispánskými židy a židovskou populací z východního středomoří, což mělo velký vliv na kulturní i duchovní rozvoj. Židé byli podporováni také navráťivšími se židovskými emigranty, ekonomicky posílení najímáním do státních služeb muslimů, kteří je umísťovali jako správce statků, které zbyly po vizigótské aristokracii. Důvěry uměli židé velmi dobře využít, proto již v období 8. - 10. století patřili k nejsilnějším židovským obcím Tarragona, Toledo či Córdoba. Poslední jmenovaná vystupuje v 10. století dokonce jako duchovní centrum judaismu a středisko sefardské kultury.¹⁰⁴ Proto právě období 8. - 13. století nese označení „*Zlatá doba*“. Židovská menšina prožívala jak kulturní, tak ekonomický rozkvět, opět disponovala vlastní samosprávou a soudnictvím. Židé zastávali významné posty ve státní správě (právníci, velvyslanci, lékaři, diplomaté apod.).¹⁰⁵ Často se stávali také vychovateli dětí samotných grandů či dokonce disponovali pověřením ke správě jejich sídel.¹⁰⁶ Komunity byly posilovány v průběhu doby imigranty ze severních oblastí ostrova, které byly opět zmítány křesťany. Na počátku 11. století zasáhla zemi hluboká krize, poslední chalífa opustil Córdoba a země se rozpadla do 23 arabských knížectví, které byly již v polovině 11. století z velké části obsazeny křesťanskými panovníky v rámci průběhu křesťanské reconquisty. V čele stály pevně Aragon a Kastilie. Již roku 1118 dobyl Alfons I. Aragonský Zaragozu, kterou učinil hlavním městem Aragonu. Alfons VI. Kastilský dobyl roku 1085 Toledo, jeho potomek Ferdinand III. roku 1248 Seville. Do rukou panovníka Jakuba I. Dobyvatele padla roku 1238 Valencie a roku 1266

¹⁰³ ŠAROCHOVÁ, G. *Hispánští Židé*, s. 152.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 151 - 152.

¹⁰⁵ KAUFMANN, H. *Maurové a Evropa*, s. 147.

¹⁰⁶ JIMENÉZ LOZANO, J. *Antižidovství ve Španělsku*, s. 5.

Murcie. Samostatnost si pro následující dvě a půl století udržela pouze Granada. Reconquista hispánské židy rozdělila. Pod arabskou nadvládou jich na počátku 11. století žila většina, ke konci 13. století se muslimská autorita vztahovala jen na malou část židovstva, protože návrat křesťanské dominance byl v plném proudu.¹⁰⁷

5.1.1 Židovská obec

Židovská čtvrť se nazývala Juderia. Židé však žili i jednotlivě mezi křesťany. Židovským obcím se říkalo v rámci Pyrenejského poloostrova „*aljama*“.¹⁰⁸ V tomto období neměly tyto městské čtvrti charakter uzavřených ghett, byly místem, kde mohli židé praktikovat jim blízký životní styl, včetně náboženských rituálů.¹⁰⁹ V obci žila židovská skupina jako zcela autonomní, případná privilegia byla udělována panovníkem jak jednotlivcům, tak celým obcím. Židovské obce vybíraly daně, spravedlivě rozdělené mezi všechny členy obcí. Kromě zákonodárství světské moci v obcích platilo i vlastní židovské právo. Práva byla udávána celým obcím i jednotlivcům. Aljamas byly řízeny radou, skládající se většinou z 30 členů, přičemž v jedné radě nemohli být dva členové, pocházející z jedné rodiny. Sekretářům obcí se říkalo „*adelantados*“, kterých bylo v každé obci tři až pět. Synagogy nesly označení „*oratorium*“ (v katalánštině „*scola*“, v aragonštině „*synagoga*“). Aljamy prováděly daňové odvody jako celky, daňová povinnost byla interně rozpočítávána mezi jednotlivce. V návaznosti na jejich povolání byly zřizovány různé cechy a spolky, které fungovaly podobně jako křesťanské. Do náplní spolků spadala například podpora chudých, nemocných, pohřbů, dohled nad výrobou košer vína apod. „*Cherem*“ byla klatba, nesoucí označení nejtěžšího trestu. Po uvalení takové klatby byl postižený jedinec vyloučen všemi obcemi.¹¹⁰

5.1.2 Úvěrové obchody

Lichva byla dalším nešvarem, který představoval konkrétně pro křesťanskou obec hřích, jenž movití židé běžně provozovali.¹¹¹ Úroková míra byla stanovena v glejtech. Vysokou úrokovou míru lze vysvětlit rizikem, které bankéři podstupovali i vysokými odvody do pokladen svých pánů. Běžná sazba se pohybovala na úrovni 33% z celkové půjčené částky. Protože se běžně brala zástava, aby židovské synody předešly

¹⁰⁷ ŠAROCHOVÁ, G. *Hispanští Židé*, s. 152.

¹⁰⁸ SCHUBERT, K. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, s. 67.

¹⁰⁹ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 99.

¹¹⁰ SCHUBERT, K. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, s. 67 - 68.

¹¹¹ RYŠ, G. *Inkvizice*, s. 83.

různým falešným obviněním, byla určována různá pravidla. Ta zakazovala brát do zástavy oděvy znečištěné krví a židovské bankéře chránila před udáním z odcizení zastavené věci. Ač měly židovské obchody velký vliv, negativně ovlivňovaly vztahy křesťanů, kteří převážně vystupovali v roli dlužníků, vůči židovským věřitelům.¹¹²

5.2 Vývoj židovské obce na Pyrenejích v období 14. - 15. století

Od počátku 14. století je přesnější hovořit o menšině židů, vyskytující se na území Pyrenejského poloostrova, jako o sefardských židech, kteří na území Španělska vytvořili judeo-španělský dialekt. „Byli vzdělaní, měli svou literaturu, byli bohatí, nesmírně pyšní na své rodokmeny, znali světa, často požívační a ne příliš asketičtí. (...) Pro latinský svět byli předmostím do arabské kultury a naopak muslimům otvírali dveře ke kultuře latinské.“¹¹³ Vzhledem ke geografickému rozmístění působili jako předmostí k arabské a zpětně i latinské kultuře, jelikož jejich obec byla rozptýlena po celé muslimské a středomořské oblasti.^{114 115}

Změna nastala v průběhu 14. století. Na Iberském poloostrově došlo k celkovému úpadku životní úrovně obyvatelstva, tím se dále zvětšovala nenávisť vůči náboženským minoritám.¹¹⁶ Rokem 1313 počínaje, byla židovská komunita nucena označovat svůj oděv žlutým kruhem, bylo jim odebráno právo svědčit u soudu ve sporech vedených proti křesťanům. Značně ztížené bylo samotné vymáhání pohledávek v podobě půjčených finančních prostředků, na křesťanských dlužnících.¹¹⁷ Další vlna nevole vůči židovství se začala objevovat na území Pyrenejského poloostrova jako důsledek černé smrti, hladomorů, krize ekonomického charakteru a devastujících válek. Těmito vlivy omezený středověký člověk se pokoušel hledat příčiny svých útrap ve svém okolí.¹¹⁸ A tak židům bývaly katastrofy často připisovány, většinou je čekalo obviňování z travičství,¹¹⁹ rituálních vražd, či z konspirací proti křesťanům. Protižidovská averze se probudila také zdola. Potulní kazatelé (například Ferrant Martínez) označovali židy jako „*zplotence d'ábla*“, vinili je z mnoha neštěstí

¹¹² SCHUBERT, K. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, s. 55 - 56.

¹¹³ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 222.

¹¹⁴ Postupem času přibyla druhá sefardská diaspora, táhnoucí se přes Portugalsko, Francii a severozápadní Evropu. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 222.

¹¹⁵ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 222.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 214.

¹¹⁷ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 45.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 99.

¹¹⁹ Podezření z travičství se poprvé objevilo ve Francii. Zde morová epidemie udeřila jako první. SCHUBERT, K. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, s. 51.

i potíží. Židé se do role obětních beránků hodili dokonale. Díky izolaci byli dobře identifikovatelní, současně i téměř bezbranní. Rostoucí nenávisť vůči židovským nepřátelům vyúsťovala v pogromy.¹²⁰

Muslimové, zejména moriskové,¹²¹ vyvolávali mezi křesťany mnohem méně nepokojů než židé. Jednalo se většinou o zemědělce a řemeslníky, řadící se mezi nižší a střední třídu, a proto jejich finanční situace neprodukovala závist, jak tomu bylo u židů.¹²² Narůstající antisemitismus se vůči židovským obcím rozvíjel ve více rovinách. Aristokracie, která si často půjčovala od židů finanční prostředky, potřebné pro svůj stále dražší životní standard, své věřitele tradičně nenáviděla. Venkovské obyvatelstvo mělo strach z lichvářů, které vnímalo jako utlačovatele. Katolická církev židy nenáviděla za nabourávání jejího utvořeného monopolu.¹²³ Narůstající nenávisť vyúsťovala právě v masakry židů, probíhající v nepravdělných cyklech.¹²⁴ Takové pogromy rozněcovali fanatičtí kazatelé například Vincent Ferrer¹²⁵ a Ferrando Martínez.¹²⁶ Svými antisemitskými projevy rozpoutali roku 1391 v Seville pogrom, který se dočasně rozšířil po celém území Aragonu i Kastilie. Za obět' pogromům padlo přibližně 50.000 lidí, další tisíce hledali azyl v severní Africe, Portugalsku či Granadě. Mnoho židů bylo zatčeno, jejich majetek byl rozkraden, synagogy zbourány nebo přeměněny na katolické školy a ženy s dětmi byly prodávány do otroctví.

V 15. století se vztahy křesťanů a náboženských územních minorit neustále zhoršovaly, ozývaly se hlasy, požadující razantní a konečné řešení problému, a tak byla roku 1412 přijata represivní řešení legislativního rázu. Židé nemohli získat šlechtický titul, zaměstnávat křesťany, nosit u sebe zbraň. Zakázán jim byl také výkon určitých povolání, mezi která spadaly některé tradiční profese, jako kupec či lékař. Židům byly připisovány různé odporné vlastnosti, špína, nedostatek hygieny, hamižnost, patologická lakota a samozřejmě paktování s ďáblem. Františkánský zpovědník kastilského krále Jindřicha IV. Alfonso de Espina vinil židy v polovině 15. století vyjma travičství také z homosexuality, zrádcovských sklonů a z vražd, kterých se měli dopouštět často v přestrojení za lékaře. Povolání lékaře bylo vskutku rozšířeným povoláním mezi židovskou menšinou. Ke zlepšení situace nepřidávaly ani nejrůznější

---

¹²⁰ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 46 - 47.

¹²¹ Granadským muslimům i konvertitům se říkalo moriskové. CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 44.

¹²² CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 45.

¹²³ Tamtéž, s. 100.

¹²⁴ RYŠ, G. *Inkvizice*, s. 88.

¹²⁵ Dominikánský kazatel, později svatořečený. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 215.

¹²⁶ Roku 1390 byl jmenován sevillským arcibiskupem. CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 46.

smýšlené příběhy. Asi nejznámější je o rituální vraždě¹²⁷ chlapce z La Guardia: „Skupina židů a židovských konvertitů prý unesla křesťanského chlapce, ukřižovala jej a vyrvala mu srdce.“¹²⁸

5.2.1 Alfonso de Espina

Espina byl fanatický mnich z řádu františkánů, označovaný za syna konvertity, nebo jím sám dokonce byl. Sepsal knihu „ *Fortalitium Fidei* “. Spis obsahoval seznam dvaceti pěti přestoupení, podle kterých se dali konvertité odhalit. Mezi přestoupení spadaly jak různé tajné praktiky židů, tak i návod, jak odhalit špatné křesťanství. To se dalo poznat dle známek jinakého chování ve společnosti, jako práce o nedělích, apatického chování na mších, vyhýbání se přijímání i znamení kříže nebo samotným slovům Ježíš či Maria. V neposlední řadě připojil všechny zločiny, které se doposud židům připisovaly. Z právního hlediska byli konvertité, kteří tajně praktikovali judaismus, kacíři. Espina je považovaný za ideologa další fáze antisemitismu, jelikož prokázal možnost identifikace tajných židů nikoliv na základě rasových znaků, ale na základě náboženských. Řešení situace shledával v izolaci a segregaci.¹²⁹ Sám se v náznamech zmiňoval o potřebě zřízení nové formy inkvizice, hodné španělským potřebám.¹³⁰

6 Inkvizice

6.1 Středověká inkvizice

Termín inkvizice byl odvozený od slova inkvizitor, který označuje osobu, v níž se slučovaly role vyšetřovatele, soudce a prokurátora zároveň. Hlavním úkolem takové osoby bylo vyhledávat a pátrat, tedy „*inquierre*“, po projevech kacířství. V čele středověkého inkvizičního tribunálu stála dvojice inkvizitorů, kteří byli jmenováni papežem.¹³¹ Nejčastěji se rekrutovali z řad františkánského či dominikánského řádu, velmi zřídka do úřadu jmenovali mnichy z jiných řádů nebo dokonce laiky. Vyznačovali

¹²⁷ Nejstarší doklad o rituální vraždě pochází z roku 1144 z Anglie. Židé prý vlákali do pasti dvanáctiletého chlapce Viléma z Norwiche, kterého zabili při opakování Ježíšovi vraždy. SCHUBERT, K. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, s. 47.

¹²⁸ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 47 - 48.

¹²⁹ Roku 1480 byla uzákoněna segregace v Toledu, téhož roku začal působit zvláštní inkviziční tribunál. Od roku 1483 začala být inkvizice řízena centralizovaně. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 219.

¹³⁰ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 218 - 219.

¹³¹ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 32.

se téměř beztrestností, protože i za velmi závažné pochybení bývali trestáni jen ve výjimečných případech.¹³² Jejich pravomoci byly široké, z církve mohli vyobcovat i nejmocnější feudály. K obvinění inkvizicí stačilo svědectví dvou nezávislých svědků, které bylo obvykle považováno za dostatečný důkaz k vyvolání procesu. Rozsudky nad viníky byly vyhlašovány veřejně při slavnostní ceremonii zvané „*sermo generalis*“, která je považována za předchůdce španělských autodafé. Vynášené tresty proti provinilcům byly různého charakteru. Do mírných trestů spadalo například nesení kříže při křesťanských slavnostech, placení peněžité pokuty. Závažnější obvinění bývaly řešeny konfiskací majetku a vězením. Nejvyšším trestem v pravomoci středověké inkvizice bylo vynesení doživotního odsouzení k žaláři. Jen v nejtěžších případech předávala inkvizice viníka k potrestání světské moci, takové automaticky čekalo upálení na hranici. Proti rozsudkům bylo možné podat odvolání římskému papeži. Některým bohatým a mocným odsouzeným se díky známostem či penězům podařilo svůj rozsudek zvrátit, takové možnosti zpravidla neměli obyčejní lidé. Z hlediska funkce lokálních inkvizičních tribunálů, které byly vázány na církve, lze papeže označit za vrchního inkvizitora, proto se středověké inkvizici říkalo apoštolská, papežská či pontifikální.¹³³

6.1.1 Počáteční působení inkvizičních tribunálů, jejich složení

V prvních letech své existence se tribunály často stěhovaly podle potřeby z místa na místo, tzv. „*itinerantes*“. Následovalo rozdělení zemí inkvizicí do distriktů. V nich se již nacházely stálé místní tribunály nebo tribunály na úrovni provincií. Místní tribunály se skládaly ze dvou až tří inkvizitorů, kteří museli disponovat dobrým právnickým vzděláním. V otázkách teologických v jejich práci vypomáhali tzv. „*calificadores*“. Zcela novým postem, oproti běžnému složení inkvizicí ve středověku, byl prokurátor, tzv. „*fiscal*“. Jeho pracovní náplň představovalo vypracovávání obžalob. Konfiskaci majetku a vybírání pokut od odsouzených zastával receptor. Sekretáři a notáři zastávali chod administrativy a důsledně zaznamenávali výslechy obviněných. Během samotného vykonávání útrpného práva byla povinná přítomnost lékaře, který kontroloval zdravotní stav vyslýchaného. Liturgické potřeby personálu pak zajišťoval kaplan. Zatýkáni podezřelých a dohled nad odsouzenými zajišťovali strážci a dozorcí. V každém významnějším městě se pak chod inkvizice

---

¹³² Tamtéž, s. 34.

¹³³ Tamtéž, s. 32 - 33.

neobešel bez inkvizičního komisaře, který seznamoval veřejnost s výnosy inkvizičních tribunálů a prováděl preventivní vyšetřování. Externí spolupracovníci, ve velké míře zajišťující obživu inkvizičních tribunálů, tvořili příbuzní, tzv. „*familiars*“. Skupina byla tvořena udavači, informátory a případní dobrovolníci působili jako ozbrojené složky. Za své služby se těšili různým privilegiím, například mohli nosit zbraň, byli zbaveni leckterých daňových povinností. Během honosného rozvoje inkvizičního systému se příbuzenství stávalo v dalších letech lukrativním postem, o nějž usilovalo křesťanstvo ze všech sociálních tříd.¹³⁴

6.1.2 Středověká obvinění proti židům

Obviňování židů křesťany má svůj původ. Křesťané byli přesvědčeni, že Starý zákon ve svém christologickém výkladu chápou správně, proto považovali odlišné postoje židů za dílo ďáblovo. Pokud židé setrvali dobrovolně ve svých bludech, pak se museli kladně stavět i k vraždě Krista. U takových předpokladů má původ obviňování z vykonávání rituálních vražd či znesvěcování hostií. Mezi další výčitky je nutné zařadit otravování studní.¹³⁵ Motivu je přisuzována souvislost s rozsáhlou morovou epidemií, probíhající v letech 1348 - 1349, která nese označení černá smrt.¹³⁶ Toto obvinění vedlo ve 14. století k masivnímu pronásledování židů. Obecně se vycházelo z předpokladu, který viděl židy jako moc ohrožující ostatní národy. V souvislosti se středověkým obviňováním souvisí označení „*židovské svině*“¹³⁷ Svině byla vykládána jako nečisté zvíře, ztotožňována s hříchem a tedy platila za symbol ďábla a protože židé pijí mléko z jejích cecíků, stávají se jeho služebníky. Takový výklad znamenal, že ďábel je pro židy Bohem a tento motiv přetrval až do novověku.¹³⁸

6.2 Španělská inkvizice

Ve Španělsku dosáhla inkvizice za dobu svého působení nejvyššího stupně vývoje a s přehledem zastínila zločiny inkvizitorů v jiných zemích, byla příkladem pro obdobné instituce, zřizovaných v křesťanském světě, avšak nikde tato instance nevystupovala tak svrchovaně a krutě. Spojovala prvky církevní a politické v zemi,

¹³⁴ Tamtéž, s. 64 - 66.

¹³⁵ SCHUBERT, K. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, s. 47.

¹³⁶ Tamtéž, s. 51.

¹³⁷ Označení svině u židovských konvertitů, neboli „*conversos*“, odpovídá španělský termín „*marranos*“. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 217.

¹³⁸ SCHUBERT, K. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, s. 47 - 48.

v jejímž čele stáli katoličtí panovníci.¹³⁹ Inkvizice byla založena roku 1478, definitivně sprovedena ze světa až roku 1834.¹⁴⁰

Zcela odlišný vývoj inkvizice lze pozorovat v dobové Kastilii a Aragonu. V Kastilii inkvizice jako instituce neexistovala téměř do poloviny 15. století, oproti tomu v Aragonu byl první inkviziční tribunál povolený římským papežem již v roce 1238.¹⁴¹ Následně byl v roce 1242 v Aragonu, podle rozhodnutí koncilu v Tarragoně, založen inkviziční tribunál, kdy kontrolní komisař Raymund z Peñafortu¹⁴² došel k názoru, že je zde speciálního dohledu zapotřebí.¹⁴³ Tribunál spravoval diecéze přilehlé Francii. Zhruba století po zřízení tribunálu působil jako aragonský inkvizitor dominikán Nicolas Eymerich, původem z katalánské Tarragony,¹⁴⁴ který přistupoval ke svým povinnostem velmi aktivně. Jeho činnost pro odhalování kacířů byla horlivá. Jeho přístup v té době ale zcela neodpovídal potřebám aragonského státu, proto byl ze země vypovězen¹⁴⁵ aragonským králem Janem I.¹⁴⁶ Obě země neměly potřebu bouřit své nesourodé obyvatelstvo a své zájmy pnuly k boji s islámskými emiráty.¹⁴⁷ Dominikán proslul jako autor zručné příručky pro inkvizitory „*Directorium inquisitorum*“.¹⁴⁸ Jednalo se o souhrn složitých právnických textů z oblasti římského a církevního práva i o praktický návod pro inkvizitory.¹⁴⁹ Pro svoji významnost sloužila kniha, vedle Bible, jako vodítko pro práci spolupracovníků tribunálu.¹⁵⁰ Jiná situace nastala až po polovině 15. století, kdy se začaly rýsovat možnosti pro likvidaci emirátů, vytlačení islámu a sjednocení Pyrenejského poloostrova pod monopolní katolickou vládou.

Po staletí žily na Pyrenejích statisíce židů. Spolužití s ostatními obyvateli bylo vyrovnané. Přispívali k rozkvětu i blahobytu jak Aragonie, tak Kastilie.¹⁵¹ Ke konci 14. století ve španělských zemích žilo přibližně 500.000 židů, jejich počet se však ke konci následujícího století rapidně snížil, zhruba na 300.000, a jejich počty klesaly i nadále.¹⁵²

¹³⁹ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 192.

¹⁴⁰ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 41.

¹⁴¹ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 193.

¹⁴² Raymund de Peñafort byl dominikánem, představeným inkvizice v Aragonii a mistr svého řádu. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 212.

¹⁴³ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 42.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 44.

¹⁴⁵ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 79.

¹⁴⁶ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 193.

¹⁴⁷ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 79.

¹⁴⁸ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 193.

¹⁴⁹ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 44.

¹⁵⁰ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 193.

¹⁵¹ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 79 - 80.

¹⁵² CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 100.

K opětovnému obnovení inkvizitorské činnosti došlo v 15. století, avšak aktivita ani v Aragonii či Kastilii prozatím nenabyla širšího rázu. K rapidní změně situace ve prospěch inkvizice došlo až ke konci 15. století, díky spojení obou zemí do jednoho celku¹⁵³ roku 1479, ke kterému došlo sňatkem dědičky kastilského trůnu Isabely I. s Ferdinandem Aragonským.¹⁵⁴ Nově vzniklé státní uskupení neslo název Španělské království, ke kterému byla později připojena také Sicílie a roku 1492 celý jih, tedy Granada a později Navarra.¹⁵⁵

Granada představovala poslední baštu muslimů v Evropě.¹⁵⁶ Po obléhání španělskými vojsky podepsal na sklonku roku 1491 granadský emír Boabdil kapitulaci listinu. Podmínky skýtající kapitulaci byly v otázkách víry a majetku k obyvatelům Granady tolerantní a mírné. Jejím podepsáním končí staletá tradice islámu na Pyrenejském poloostrově i na evropské půdě. Na Nový rok roku 1492 přijeli do města královští manželé i s nejvyšším inkvizitorem Tomášem Torquemadem po boku.¹⁵⁷ Muslimové byli později z Iberského poloostrova kompletně vypuzeni. Ten pro ně představoval domov po dlouhých 800 let. Zničení muslimského světa na španělském území osudově dopadlo na židovskou menšinu¹⁵⁸ a sjednocením zemí do Španělského království docházelo k dalšímu omezování svobody těchto náboženských menšin.¹⁵⁹

Narůstající antisemitismus vrcholil právě za vlády katolických Veličenstev, přestože oba panovníky nelze vinit z pudového antisemitismu, alespoň zpočátku tomu nic nenasvědčovalo. Na dvoře Ferdinanda a Isabely se pohybovali konvertitští i židovští rádci, lékaři, učenci a jiní úředníci židovského vyznání. V Aragonu se dokonce Židům přezdívalo „*králův poklad*“. Ještě roku 1477 Isabela hlásala: „*Všichni Židé žijící v mém království jsou moji a mně přísluší poskytovat jim ochranu a záštitu*“.¹⁶⁰ Pohled královského veličenstva Isabely na židovskou komunitu se změnil díky přesídlení do Sevilly téhož roku. Zde byla vystavena vlivu Alonsa de Hojedy, převora dominikánského kláštera Svatého Pavla, který ve svých kázáních často upozorňoval

---

¹⁵³ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 193.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 195.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 193.

¹⁵⁶ ARMSTRONG, K. *Dějiny Boha*, s. 306.

¹⁵⁷ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 65 - 66.

¹⁵⁸ ARMSTRONG, K. *Dějiny Boha*, s. 306.

¹⁵⁹ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 100.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 48.

na nebezpečí, skryté v konvertitech. Podle jeho názoru většinově tíhli ke své původní víře a toužili po zničení křesťanů.¹⁶¹

V letech 1476 a 1480 byly vydány restriktce, vstupující do životů židů i mudéjarů.^{162 163} Nově začali být uzavíráni do ghett, separování a označování.¹⁶⁴ Při porušení zákazu a odhalení viníka spadl takový člověk pod inkvizitorskou jurisdikci. Zakázán jim byl také pohlavní styk mimo vlastní menšinu, nesměli nosit šaty šité z hedvábí a museli se nechávat pravidelně stříhat.¹⁶⁵

Po objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem¹⁶⁶ roku 1492 pak Španělsko jako komplex složený z mnoha různorodých zemí stálo na vzestupu, bylo vnímáno jako koloniální mocnost a dosáhlo fantastického rozmachu. V této době došlo k nastolení panovníka s hodností císaře. Španělsko bylo chápáno jako nejsilnější mocnost na Západě. Takto různorodá země vyžadovala pro svoji optimální správu upevnění královské moci. Proto španělská koruna ztotožňovala své zájmy hlavně s církví, jejíž politiku potřebovala pro ovládnutí mas, a tak v době, kdy byla Granada osvobozena od Maurů,¹⁶⁷ římská církev ocenila vítězství nad Granadou. Za takové zásluhy upevňující panství, udělil papež Alexandr VI. Isabele a Ferdinandovi čestný titul Katoličtí královští manželé, španělsky „*Los reyes Catolicos*“. Od této chvíle si španělské králové mohli k ostatním titulům hrdě přidávat přízvisko katolický. Nově získané granadské území bylo připojeno k Isabelině Kastilii, která začala neprodleně se šířením křesťanství a založila první kláštery a kostely.¹⁶⁸

Dominantní země se viděla jako ideální model křesťanského státu. V praxi pak své ideály uplatňovala v šíření mezi pohany, zejména pak v Americe. Španělská monarchie tak snila o svém suverénním postavení, nadřazenému i samotné hlavě církve - papeži. Jako ideální prostředek, spolehlivý a posvěcený církví, byla právě inkvizice. Velký význam měla v boji proti protestantismu, a protože vůdcem reforem byl samotný král, vzkvétala a sloužila k odstraňování nepřátel církve a krále, jako dokonalý

---

¹⁶¹ Tamtéž, s. 53.

¹⁶² Tamtéž, s. 50.

¹⁶³ Mudéjar bylo označení pro Maura, žijícího na křesťanském území, zejména na území Valencie a Aragonu. CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 44.

¹⁶⁴ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 80.

¹⁶⁵ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 50.

¹⁶⁶ Španělsky Cristobal Colon. Úředně pocházel z italského Janova. Jeho původ je možná židovský. Mezi židy v Itálii se jméno Colon běžně vyskytovalo. Noví křesťané byli častými Kolumbovými patrony na Aragonském dvoře. On sám se rád chlubil, že je spřízněný s Davidovo rodem. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 223.

¹⁶⁷ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 193.

¹⁶⁸ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 66.

nástroj k zastrašování všech odpůrců.¹⁶⁹ V této době dosáhl teror inkvizice svého vrcholu.¹⁷⁰ Pevná symbióza koruny a inkvizice trvala téměř do druhé čtvrtiny 19. století. Z pozice svých pravomocí, korespondujících s vůlí krále, která nepřipouštěla jinověrce, a i po přijetí smíru papežskou kurií, která připustila smír mezi katolíky a protestanty, tak olupovala a posílala na smrt Maury a židy. Současně zbavovala středověká města i stavy jejich středověkých výsad.

Nová forma inkvizice se utvářela konkrétně v letech 1478 - 1483, dění předcházelo setkání sicilského inkvizitora Barberise s Isabelou a Ferdinandem. Zde se zrodila úzká spolupráce a myšlenka pro založení španělské inkvizice, jako nástroje pro upevnění panovnické moci.¹⁷¹ Různé tajné přesuny majetku zámožných židů představovaly záminku královských manželů pro podání žádosti k papežské kúrii o obnovení inkvizičních soudů. Ty do té doby působily nesystematicky a nesoustavně, na území Kastilie dokonce ani neexistovaly.¹⁷² Katoličtí králové požádali papeže Sixta IV. o povolení k ustavení inkvizičního tribunálu v Kastilii. Svätý otec panovníkům vyšel vstříc a bulou „*Exigit Sincerae Devotionis*“, datovanou k 1. listopadu 1478, povolil zřízení španělské inkvizice, přičemž oprávnil panovníky k výběru tří inkvizitorů.¹⁷³ Roku 1480 byli jmenováni jako první do funkce inkvizitorů dominikáni Juan de San-Martín, Miguel Morillo a pomocník Jean Ruiz de Medina.¹⁷⁴ Sestavený tribunál posléze přesunul své působišťe do Mediny, která byla samotnou Isabelou označena za nejvíce zamořené město konvertity. Úřad se usídlil v pevnosti Triana a vyzýval ke spolupráci místní občany.¹⁷⁵ Od roku 1481 zahájil tribunál, sídlící v Seville, svoji činnost.

Mezi první úkoly patřilo zatýkání Maurů a židů, jejich shromažďování v Seville a konfiskace majetku. Se zajatci následovalo hromadné zúčtování. Ti, kteří neuznali svoji vinu, byli upáleni, v případě zřeknutí se svých názorů zmrskáni, zbaveni práv a uvězněni.¹⁷⁶ Takový tah vyvolal paniku mezi tamním obyvatelstvem. Mnoho rodin prchalo, někteří se ze samého pohoršení pokoušeli o vzpouřu. Vůdcem jedné z těch významnějších byl velmi zámožný a vzdělaný konvertita Diego Susán. Jeho plán byl

¹⁶⁹ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 193.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 223.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 194 - 195.

¹⁷² HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 80.

¹⁷³ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 53.

¹⁷⁴ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 195.

¹⁷⁵ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 55.

¹⁷⁶ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 195 - 196.

ale vyzrazen a dne 6. února 1481 se tak v Seville odehrálo první španělské autodafé. V tento den bylo upáleno šest osob. Útěk několika významných konverterských rodin ze Sevilly se stal dobrou záminkou pro tvoření dalších inkvizičních tribunálů v království. Další úřad vznikl nejdříve v Córdobě, následovala Segovia a Medina del Campo. Do roku 1495 se počet tribunálů navýšil na 23 úřadů.¹⁷⁷

Časem se tak začala kupit řada protestů, které se dostávaly až do Říma.¹⁷⁸ Vlivní konvertité se uchýlovali také ke stížnostem, korespondujícím papežskému stolci. Roku 1482 se svatý otec pokusil Španělům odebrat inkviziční licenci, avšak neúspěšně.¹⁷⁹ Proti činnosti dominikánů se vyjadřoval také arcibiskup Sevilský, nicméně s činností inkvizičního soudu podléhající světské moci papež nic nepořídil.¹⁸⁰ Nastala dlouhá léta běsnění a útluaku. Pro velký počet provinilců byly inkvizitorské popravky zdokonalovány. Běsnění ustálo v době, kdy z důvodu přeplněných věznic propukla epidemie moru. Inkvizice dovolila opuštění města, čehož využilo několik tisíc marránů¹⁸¹ a židů k útěku. Po obnovení funkce inkvizice využívala všemožných praktik k opětovnému nalákání uprchlých zpět do města, pod záminkou odpuštění vykoupením se za poskytnutí informací, poukazujících na jiné bezvěrce. I takové důvěřivce však čekala smrt. Lsti inkvizice byly většinou úspěšné a tak za její oběť padlo nesčetně lidských životů. Dokonce roku 1482 jmenoval papež Sixtus IV. do funkce další inkvizitory, protože původní dva již nestačili svoji činnost vykonávat.

Mezi nimi byl jmenován Tomáš Torquemada, mnich, do té doby zpovědník královského páru a velký stoupenec ideje pro vymýcení židovského učení, které odsuzoval pro svůj kacířský charakter. O umírnění činnosti inkvizitorského úřadu se snažili noví křesťané. Své stížnosti, opatované hodnotnými dary, snášeli papežské kurii. Ta sama však získávala podíl ze zabavovaného majetku. Ke všemu byla inkvizice podřízena přímo panovníkovi a byla tedy mimo dosah církve. Vliv královské koruny podpořil Sixtus IV. dekretem, vydaným roku 1483, jenž zřizoval v Kastilii stálý tribunál v čele s velkým inkvizitorem, jmenovaným papežem na doporučení koruny, pouze koruně podléhajícímu, který dále jmenoval dílčí inkvizitory do úřadu.¹⁸² Oním vyvoleným se stal Tomáš Torquemada a jeho pravomoc se vztahovala na území obou

¹⁷⁷ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 55 - 56.

¹⁷⁸ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 81.

¹⁷⁹ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 55.

¹⁸⁰ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 81.

¹⁸¹ Marráni byli ve Španělsku označováni pro svoji konverzi od judaismu a islámu ke křesťanství také jako „noví křesťané“.

CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 50.

¹⁸² GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 196 - 197.

panovníků. Tento vysoký úřad byl zřízen pro dohled nad nižšími inkvizičními soudy. Sám Torquemada vedl inkviziční řízení a obracela se k němu veškerá odvolání odsouzených.¹⁸³ Král Ferdinand se pokoušel zavést inkvizici také v Aragonii. Po ochlazení vztahů mezi korunou a papežským stolcem, které bylo zapříčiněno neúspěšným pokusem o odebrání licence, se snažil papež královu žádost odkládat, jak mohl. Papežův odpor však panovník zlomil bulou vydanou dne 17. října 1683 a společně s ní jmenoval do pozice generálního inkvizitora Aragonie také Tomáše Torquemada. Časem jeho působnost rozšířil král na Katalánii a Valencii,¹⁸⁴ tedy do míst, kde sice inkvizice existovala už od 13. století, ale nevyvíjela téměř žádnou činnost. Téhož roku vytvořil Ferdinand úřad Nejvyšší inkviziční rady.¹⁸⁵ Španělský název nesmlouvavého soudního tribunálu je „*Supremo Tribunal de la anta Inquisición*“, zkráceně Suprema. Roli předsedy zastával velký inkvizitor.¹⁸⁶ Hlavní rolí úřadu byly otázky konfiskace majetku kacířů.¹⁸⁷ Právě spojením trůnu a oltáře byla inkvizice institucí výrazně charakteristickou pro budoucí absolutistické Španělské království.¹⁸⁸

Hlavním předmětem pronásledování inkvizice se stali marráni, k nimž se samozřejmě řadili pokřtění židé.¹⁸⁹ Ti spadali pod přímou státní kontrolu inkvizice.¹⁹⁰ Pro ospravedlnění činů inkvizice byli často označováni za podvodníky, kteří na veřejnosti uctívající Ježíše Krista, avšak potají Mojžíše. Záměr inkvizice spočíval ve snadném zisku jejich majetku. Vedle židů byli paralelně obviňováni moriskové za vyznávání falešného proroka Mohameda, a ačkoliv se jednalo převážně o chudou vrstvu obyvatelstva, i ti byli inkvizicí pronásledováni. Obecně byly obě skupiny označeny jako neupřímné, vyznávající tajně svoji původní víru.

Židé trpěli kvůli svému bohatství, po němž inkvizice prahla. Jako veřejně chápaný záměr pro vykořisťování obyvatelstva lze považovat myšlenku upevňování moci koruny, jako prevenci proti ohrožení koruny, nebo jako cestu mířící k jednotě španělské společnosti.¹⁹¹ V neustálých obavách z uvalení klatby však nežili pouze nekatolické náboženské skupiny. Strach před běsněním procházel všemi společenskými

---

¹⁸³ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 81.

¹⁸⁴ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 56.

¹⁸⁵ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 198.

¹⁸⁶ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 82.

¹⁸⁷ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 198.

¹⁸⁸ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 82.

¹⁸⁹ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 198.

¹⁹⁰ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 80.

¹⁹¹ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 198.

vrstvami a třídami, protože inkvizice mohla z vlastní iniciativy zasáhnout proti komukoliv bez výjimky, jakmile usoudila, že činy kterékoliv osoby ohrožují zájmy církve nebo koruny.¹⁹²

Otázkou zůstává, proč nevznikaly inkviziční tribunály již v dobách, kdy docházelo k masovým konverzím, které se odehrávaly už v letech velkého pogromu v roce 1391 až do roku 1415?

Pragmaticky uvažující historici hlásají myšlenku, že prvotní a hlavní touha koruny prahla po vytvoření organizace politické a sociální kontroly, která by jim usnadňovala složitou centralizaci Pyrenejského poloostrova. Vždyť inkvizice byla skutečně jediným celošpanělským orgánem.¹⁹³

6.2.1 Tomás de Torquemada

Převor dominikánského kláštera v Santa Cruz v Segovii působil významným způsobem na obě katolická veličenstva.¹⁹⁴ V roce 1469, kdy královská veličenstva uzavřela sňatek, se stal osobním zpovědníkem královny Isabely.¹⁹⁵ Podle svědectví byl schopný organizátor, pracovitý člověk a současně byl známý jako fanatický obránce křesťanské ortodoxie či jedinec prosazující své názory za pomoci různých intrik.¹⁹⁶ Ve funkci velkého inkvizitora působil 18 let. Je považovaný za tvůrce a ideologa španělské inkvizice.¹⁹⁷ Byl jak praktikem, tak teoretikem.¹⁹⁸ Za hlavní cíl považoval vyhlazení marránů, které vinil z odpadlictví. Vyznačoval se krutostí, pomstychtivostí i lstivostí. Důvěra, kterou k němu chovali oba panovníci, z něj vytvořila skutečného diktátora Španělska, jehož mysl byla zahlcena fanatismem.¹⁹⁹

Po dobytí Granady se dle svých zvyklostí chtěli královští manželé obrátit na židovské obyvatelstvo, aby v mimořádné dani zemi poskytl 30 tisíc dukátů a tím pomohli uhradit granadské výdaje. Torquemada s křížem v ruce, a výrazně rozhořčený, předstoupil před krále Ferdinanda a vykřikl: „*Jidáš prodal svého pána za třicet*

¹⁹² Tamtéž, s. 214.

¹⁹³ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 60.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 53.

¹⁹⁵ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 219.

¹⁹⁶ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 53.

¹⁹⁷ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 200.

¹⁹⁸ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 84.

¹⁹⁹ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 200.

*stříbrných, Vaše výsost podruhé chce za třicet tisíc peněz Pána prodat!*²⁰⁰ Torquemadův výrok dobře posloužil pro stávající uvědomění si krále možností daleko většího zisku, ke kterému by se dostal při zabavování majetku židů, kteří by se neobrátili na křesťanskou víru. Právě tato situace výrazně dopomohla k vydání dekretu roku 1492.²⁰¹

Pod Torquemadovo vedením, ve spolupráci s panovníky i významnými teology, vznikl roku 1484 Kodex inkvizice, skládající se z 28 článků, které shrnovaly směrnice papežské kurie a dosavadní zkušenosti inkvizičních tribunálů v otázce pronásledování kacířů.

Za dobu Torquemadova působení mu Llorenteovy údaje připisují 10.220 obětí, které upálil zaživa, 6.860 jinověrců upálených symbolicky, a 97.321 osob vystavených hanbě nebo zbavených společenských hodností. Llorente působil jako tajemník inkviziční rady, a proto lze předpokládat autentičnost údajů.²⁰²

V dnešní době jsou Llorenteova čísla považována spíše za protišpanělskou propagandu než realitu. Naprosto spolehlivá čísla však nejsou k dispozici ani dnes. Z dochovaných zdrojů lze předpokládat, že mnoho upálení bylo vykonáváno pouze symbolicky, například při autodafé v Barceloně, které se odehrálo dne 10. června 1491, bylo upáleno 126 kacířů symbolicky a pouze tři skutečně popraveni. Celkový počet upálených inkvizicí se v dnešní době odhaduje na 10.000 obětí.²⁰³

6.2.2 Kodex inkvizice

Kodex uděloval inkvizici neomezenou pravomoc, jelikož byla odpovědná pouze panovníkovi. Označoval ji jako tajný soud, první a poslední instanci. Jeho ustanovení byla konečná a nepodléhala revizi. Obvinění, jenž nepřiznali svoji vinu, byli po vyobcování z církve předáni světské moci a upálení. Obviněný se mohl zachránit jen tehdy, učinil-li plné doznání, udal své společníky, zřekl se svých názorů a zcela se podřídil tribunálu. Protože nebyla stanovena lhůta pro řešení obvinění, mohl tribunál věznit obžalované neomezenou dobu. Rozšiřoval organizační strukturu inkvizice a vyjma Nejvyšší rady vznikaly stálé místní tribunály a mimořádné tribunály operující v případě potřeby. Další článek se věnoval donašečům, tedy příbuzným, které tribunál

²⁰⁰ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 85.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 201.

²⁰³ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 69 - 70.

vlastnil. Jejich počty byly skutečně hojné a vyskytovali se ve všemožných společenských vrstvách. Roku 1485 tribunál dokonce nařídil samotným židovským rabínům, působících v Seville, aby dávali do klatby židy, kteří znali jakékoliv marrány a neoznámili to.

Udavačství bylo jako součást inkvizičního soudnictví prezentováno v kázáních a při zpovědi jako „*propustka do ráje*“.²⁰⁴ Dobrým udavačům se tribunál nezapomněl odměnit a jejich jména uchovával v tajnosti.²⁰⁵ Oproti tomu udaní, kteří se dostali do spárů nelítostných katů, takové štěstí neměli. Ti mučili své oběti systematicky, bez ohledu na věk nebo pohlaví. Následně přísluhovači systému žili z majetku obětí, který podléhal trojímu dělení: státní pokladně, církvi a pokladně inkvizitorské.²⁰⁶

6.2.3 Autodafé

Autodafé bylo závěrečným aktem inkvizičního procesu. Současně bylo soudním zasedáním, náboženským ceremoniálem i aktem provedení rozsudků, kterých býval zpravidla vynášen na každém zasedání větší počet. Probíhalo ve dnech při slavnostních státních příležitostech či o velkých svátcích. Svým průběhem dosahovalo autodafé nevídaných teatrálností a okázalostí. Mimo samotných inkvizitorů se zúčastnili panovník a nejvyšší představitelé z církevních, veřejných i vojenských řad.²⁰⁷

Veřejná upalování se stala oblíbeným hrůzyplným divadlem, „*kam si ženy braly nejlepší šaty a neomdlévaly!*“²⁰⁸ Průběh ceremonie měl demonstrovat sílu i moc inkvizice a zároveň nahnat strach všem nepřátelům. K jejich organizaci docházelo většinou ve chvíli, kdy se ve věznici nashromáždil dostatečný počet odsouzených. Den před ceremonií přešel městem slavnostní průvod s inkvizičním znamením zeleného kříže, který posléze průvod umístil na oltář u pódia většinou situovaného na náměstí. Během noci inkvizitoři oznamovali odsouzeným verdikt. Následně bylo provinilcům umožněno setkání s knězem, u kterého mohli hledat útěchu. Následujícího rána, po slavnostní mši, začalo samotné představení. Po pronesení slavnostního kázání a po odpřísáhnutí věrnosti inkvizici následovalo veřejné předčítání rozsudků. Vše vrcholilo scénami zřikání se bludů, smířování se s církví a pokáním. K samotnému vykonání trestu docházelo na jiných místech, tentokrát již ve světské režii. Tresty byly

²⁰⁴ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 201.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 203.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 205.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 216.

²⁰⁸ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 83.

různé, od oblékání odsouzených do kajících rouch, bičování až po samotné upalování. Prostší varianta autodafé se nazývala zdrobněle „*autillos*“ neboli autodafička. Ta se odehrávala bez přítomnosti široké veřejnosti.²⁰⁹

7 Vývoj ve Španělsku po roce 1492

Vláda královského páru se začala po připojení Granady zabývat hlavně vztahy mezi židy a konvertity. Desetitisíce takových hladověly nebo byly v domácím vězení, věznice byly zpravidla přeplněné. Isabela a Ferdinand přestávali doufat, že kontakty mezi konvertity a židy se podaří utnout díky práci inkvizičních tribunálů. Podněcování chamtivými stoupenci, prahnoucími po snadno získaném majetku židů, se panovníci rozhodli sáhnout ke konečnému řešení a dne 31. března 1492 podepsali edikt, který židům přikazoval odchod ze země, pokud nekonvertují na křesťanskou víru. V platnost dokument vstoupil o měsíc dříve. V té době žilo ve Španělsku 200.000 židů. Mnozí z nich v zastoupení všech společenských vrstev přijali křest. Zhruba 50.000 odešlo do severní Afriky nebo Turecka, 100.000 do sousedního Portugalska, odkud však byli do 4 let od svého příchodu vyhnáni.²¹⁰ Vyhnání židovských stoupců ze španělského království se stalo hotovou věcí již ke konci roku 1492.²¹¹ Královský výnos nařizoval židům přijmout v rozmezí čtvrt roku katolickou víru nebo opustit zemi, v druhém případě jejich majetek propadl koruně.²¹² Jedinou nabízející se možností, jak v zemi zůstat a nepřijít o svůj majetek, bylo právě přestoupení z víry judaismu na křesťanství. Pokud se po uplynutí stanovené lhůty nacházel v zemi člověk židovského původu, který tak neučinil, hrozila mu konfiskace veškerého majetku a trest smrti. Stejný osud čekal křesťany, kteří by schovávali židy.²¹³ Nucené křesťanství přijalo kolem 50.000 židů, ti získali označení noví křesťané. Jakékoliv jejich odvolání, směřující k rukám papežské kurie, žádající o ochranu před politikou, vedenou tribunálem a královskou korunou, se neseťkávalo s úspěchem. Dokonce ani v ojedinělých případech, kdy bylo žadatelům ze strany svatého stolce vyhověno, k ustanovení papežů koruna ani inkvizice nepřihlížela. Veškerý vliv a pravomoc hovořit do činnosti inkvizice ze strany papežů byla nadobro přetřata v 16. století papežem Alexandrem VI. Borgia, který definitivně

²⁰⁹ CHALUPA, J. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, s. 66 - 69.

²¹⁰ Už před vyhnáním židů ze Španělska potkal podobný osud židy také v Itálii a Německu, protože jedno vyhnání bylo spouštěčem dalšího. Vyhnání přicházeli z jednoho města do druhého. Ve městech tak docházelo k náhlým a velikým koncentracím židovského obyvatelstva, čemuž nepřála přízeň tamních vládců. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 223.

²¹¹ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 222.

²¹² GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 207.

²¹³ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 85.

zrušil jakékoliv zasahování Říma do činnosti inkvizice a koruny.²¹⁴ Židé, kteří se rozhodli pro odchod ze země, mohli svůj majetek rozprodat, dle nařízení si však s sebou do exilu nesměli brát žádné stříbro ani zlato. Byla vydána listina, která obsahovala mimo jiné právě seznam věcí, které si mohl každý jedinec s sebou odnést. Emigranty po své cestě čekalo další nebezpečí v podobě lupičských band, které byly plně přesvědčeny o tom, že židé by své peněžní jmění raději spolykali, než aby připadlo křesťanům. Právě kvůli takovému přesvědčení bylo zavražděno mnoho židů při svém samotném odsunu za hranice země.²¹⁵ Další cílové exilové destinace se nacházely na území Itálie, Nizozemí i Osmanské říše.²¹⁶ Pronásledování posílilo i zjištění samotné inkvizice. Ta vyzorovala vazby, ve kterých se často právě potomci konvertitů stávali stoupenci erasmianství, iluminismu nebo luteránství. Proto byl již předem každý potomek konvertitů považovaný za podezřelého.²¹⁷ Přes všechny společenské i ekonomické výhody konvertité disponovali stejnými privilegii jako křesťané, čímž se stávali opětovnou ekonomickou hrozbou.²¹⁸ S jejich pronásledováním na Iberském poloostrově byla do velké míry spojena samotná aristokracie. Zrovna ta začala pátrat po tzv. čistotě krve neboli „*limpienza de sangre*“. Právě čistota krve se stala podmínkou pro přijímání do významných státních funkcí i církevních úřadů.

Po zmíněném dobytí Granady Španěly roku 1492 se inkvizice zaměřila také na Araby. Koruna Maurům sice přislíbila v této době stejná práva, kterými disponovali Španělé, i volnost vyznání muslimské víry, avšak již roku 1499 došlo k násilnému obrácení granadských Arabů na katolickou víru. Drancování jejich kultury, pálení knih či přeměna granadské mešity v kostel, vyvolalo vlnu odporu. Ta však byla potlačena a Maurové byli postaveni před stejné ultimátum, které postihlo židy. Dobrovolné obrácení se na katolickou víru nebo odejítí ze země a ponechání veškerého majetku královské koruně. Část Maurů vedla ozbrojený odpor až do roku 1501. Až tehdy bylo Granadské království definitivně obráceno na víru křesťanů. Následující rok byla příslušnost ke katolické víře požadována i u ostatních Maurů, žijících v jiných oblastech Španělska, tentokrát však bez možnosti odchodu ze země a se zabavením majetku. Završením se stal výnos, vydaný Karlem V. roku 1525, dle kterého mohli muslimskou víru v zemi vyznávat pouze otroci. Po desetiletích útlaku a otroctví se koruna, z obavy

---

²¹⁴ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 207.

²¹⁵ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 85 - 86.

²¹⁶ SCHUBERT, K. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, s. 67.

²¹⁷ JIMENÉZ LOZANO, J. *Antižidovství ve Španělsku*, s. 2.

²¹⁸ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 217.

o přeběhnutí Maurů k nepřítelům Španělska, rozhodla vyhnat zotročené Maury ze země včetně konfiskace jejich majetku. V období 1609 - 1614 opustilo zemi přes 270.000 Maurů, jednalo se o počet přesahující 90% maurské populace na španělském území. Jejich odchod ze země způsobil Španělsku následnou hospodářskou depresi. Tím inkvizice ztratila mnoho objektů svých zájmů a musela se začít orientovat na jiné oběti svého úřadu.²¹⁹

Od roku 1526 zavedla inkvizice velmi přísnou cenzuru tiskovin a knih. Od roku 1526 pravidelně vydávala širokosáhlé seznamy zakázaných knih, jenž byly neustále doplňované. Každá aktualizace znamenala čistku ve všech knihovnách, včetně knihoven veškeré aristokracie. Necenzurované vydávání knih se trestalo smrtí a konfiskací majetku. Dovoz knih z ciziny podléhal přísné kontrole, jíž se věnovali tajní agenti inkvizice.²²⁰ V 18. století byla její činnost v podstatě omezena na boj proti „*novotám*“, které přinášelo francouzské osvícenství, Francouzská revoluce či anglická materialistická filosofie.²²¹

7.1 Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský

Za jejich vlády vrcholí středověk, přehupující se do novověku.²²² Jejich společná vláda byla zpočátku nejistá a slabá. Počáteční překážkou bylo spojení obou zemí s celkově odlišnou povahou, proto se museli nejprve vypořádat se stavy, protože mnoho z nich zaujalo k myšlence spojení zemí velmi kritická stanoviska.²²³ Po stabilizaci již byla jejich vláda vyrovnaná. Ač Isabela zastupovala pětimilionovou Kastilii a Ferdinand bezmála milionovou Aragonii, na dokumentech Ferdinandovo jméno předcházelo Isabelino, ač přednost dostával znak Kastilský. Kastilie, Aragonie a další připojená španělská království si nadále držela své měny, úřady, zákony a i přes rozdíly v povaze jednotlivých zemí tvořily dohromady mocný celek. Jediná instituce v podobě inkvizice byla celošpanělská. Za vlády Isabely a Ferdinanda definitivně končí Španělsko jako středověké, tedy takové, ve kterém vedle sebe koexistovaly tři velké náboženské monoteistické komunity.²²⁴ Po dobytí Granady a sjednocení zemí do Španělského království zbývalo Portugalské království, které bylo možné získat politickými

²¹⁹ GRIGULEVIČ, I., R. *Dějiny inkvizice*, s. 208 - 209.

²²⁰ Tamtéž, s. 211 - 212.

²²¹ Tamtéž, s. 217.

²²² CHALUPA, J. *Španělsko, Stručná historie států*, s. 58.

²²³ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 69 - 70.

²²⁴ CHALUPA, J. *Španělsko, Stručná historie států*, s. 58 - 59.

prostředky, hlavně skrze sňatkovou politiku. V této době měl katolický pár k dispozici pět potomků, z nich však jediného syna a dědice trůnu Juana. Svých potomků chtěli využít prostřednictvím sňatkové politiky také k mocenskému spojení s Habsburky.²²⁵ Přes nepřízeň osudu však z původních pěti potomků zůstala jako jediná dědička španělské koruny princezna Juana, s přízviskem Šílená. Potomky zplodila v nejméně vítaném sňatku s flanderským Habsburkem Filipem V. Sličným.²²⁶

Isabela Kastilská je považována za stvořitelku novodobého Španělska. Narodila se 22. dubna 1451 v Kastilii kastilskému králi Juanovi II. a portugalské princezně jako dcera z druhého manželství. Po smrti otce nastoupil na trůn Isabelin nevlastní bratr Jindřich IV. Královna vdova odešla s Isabelou a jejím mladším bratrem Alfonsem do ústraní. Jindřich IV., veřejně neoblíbený vladař, neprosadil přes opozici hlavy státu jako svého právoplatného nástupce na trůn nevlastní dceru Juanu. Po sesazení Jindřicha z trůnu opozicí byl zvolen jako následovník Isabelin mladší bratr Alfons, který ale roku 1468 jako čtrnáctiletý zemřel na mor. Po smrti Jindřicha roku 1474 kastilští stavové zvolili za dědice trůnu Isabelu, která roku 1475 usedla na trůn jako právoplatná panovnice Kastilie a Leónu. Téhož roku byla provdána za Ferdinanda Aragonského.²²⁷ Na podzim roku 1504 královna Isabela umírá v Medině del Campo. Právoplatnou dědičkou Kastilie se stala její dcera Juana Šílená. Po dovršení 20 let věku měl trůn připadnout Juanině synovi Karlovi, jehož otec byl Habsburk Filip Sličný.²²⁸

Isabelin manžel, Ferdinand Aragonský, byl synem z druhého manželství aragonského krále Juana II. Roku 1479 se stal aragonským králem.²²⁹ Po smrti své choti nemohl nárokovat regentství nad Kastilií kvůli silnému odporu zemských stavů, a tak zůstal vládcem v Aragonii.²³⁰ Umírá bez přímého následovníka. Trůn přišel neznámému flanderskému Habsburkovi, svému vnukovi Karlovi²³¹ s uvědoměním, že bylo třeba opět sjednotit korunu Kastilskou a Aragonskou.²³² Ferdinand Aragonský zemřel roku 1516.²³³

---

²²⁵ HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 69 - 70.

²²⁶ Tamtéž, s. 72.

²²⁷ Tamtéž, s. 67 - 69.

²²⁸ Tamtéž, s. 74.

²²⁹ Tamtéž, s. 69.

²³⁰ Tamtéž, s. 74.

²³¹ Karel, král španělský, později císař římský. HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 77.

²³² HROCH, M., SKÝBOVÁ, A. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, s. 77.

²³³ Tamtéž, s. 87.

8 Závěr

Cílem předložené bakalářské práce *Judaismus a křesťanství - dějiny vzájemných vztahů: Španělská inkvizice* bylo vytvořit prostor pro studii vzájemných vztahů obou náboženských systémů od počátku jejich vzájemné názorové konfrontace, na jejímž základě vlastně došlo ke vzniku a zrodu křesťanství, vydělujícího se z mnohem staršího náboženství. Právě v oněch nepatrných odlišnostech ležel vzestup a pozdější pevná dominance křesťanství vůči židovství, které tkvělo nejen v odlišném přístupu k laické vrstvě obyvatelstva v podobě rozsáhlé misijní činnosti. Práce sleduje vývoj ve vzájemných vztazích obou náboženství až po dění, které vrcholí ve Španělsku v období na přelomu středověku a novověku.

V souladu s tímto záměrem byly zkoumány relevantní historicky a religionisticky laděné prameny, které byly zpracovány a následně zinterpretovány do šesti kapitol. Pro pochopení rozkolu mezi náboženstvími se první polovina práce zabývá vznikem, charakteristikou a předpoklady judaismu a křesťanství. Sleduje historický vývoj koexistence obou systémů a ranou fází křesťanství na území římského impéria, věroučné prameny i povahu chápání Boha. Dále proměny vztahů a změnu rolí v postavení vůči sobě, kdy v době vzniku Byzance přebírá dominující štafetu právě křesťanství. Svě prvenství na evropském kontinentě již křesťanství judaismu nikdy nepředalo. Židé se tak stali odsouzenými pro věčný život v diaspoře, k nesčetným útlakům na všech územích, kde hledali nový domov. Největší výhodou křesťanství, která se ukazuje být rozhodující, byla rozsáhlá misijní činnost a tedy snadná přístupnost pro pohany či jinověrce. Právě pro své masové zastoupení mezi populací leccakého státu, se tak stávalo v průběhu dějin silným nástrojem k ovládnutí širokých mas. Sílu křesťanství si často uvědomovali samotní panovníci, v jejichž rukách tato moc mnohdy končila.

Nesnášenlivost mezi oběma monoteistickými systémy však nelze hledat pouze na náboženském základě, přesněji, jen v odlišné interpretaci základních náboženských textů. Neméně jde o samotnou filosofii života a otevřenost obou náboženství. Díky snadné přístupnosti křesťanství, oproti uzavřenému judaismu, lze hledat jeho vyznavače ve všech společenských vrstvách. Kromě aristokracie tedy mělo samozřejmě širokou základnu ve společenské chudíně. Promítneme-li si uzavřenost judaismu a charakter členů jeho vyznání, pochopíme pak příčinu útlaku židů křesťanstvím, který se nesl

v duchu závisti a tužby po bohatství druhých. Proto je osud židů velmi často protkáán různými exody a četnými pogromy. Vývoj, se kterým se vyznavači judaismu potkávali v rodné Palestině, se často duplikoval a ve jménu útlaku jinou mocností je pronásledoval i na všech jiných místech, kde hledali nový domov.

Přesně takový vývoj i pohled horních a dolních vrstev na židy je nejzřetelnější ve Španělsku, kterému je věnována druhá část práce. Problematika vrcholí za vlády katolických panovníků Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského. Za jejich panování došlo v podstatě k legalizaci okrádání židovské vrstvy bez příkras, pro potřeby koruny, jehož samotný proces zaštiťoval inkviziční úřad, který zde nabyt nejděsivějších rozměrů a nejsuverénnější moci. Právě ve Španělsku došlo k záměrnému propojení samotné inkvizice se světskou mocí, aby se ve jménu svého běsnění vyhnula spárům kontroly úřadu římské církve, v čele s papežským stolcem. Ten byl totiž, jako jediná mocnost, schopen svazovat ruce svévolnému chování jednotlivých panovníků a mírnit je tak v jejich běsnění. Na španělském území koncem 15. století tedy neexistovalo nic, co by bránilo utlačování židovské menšiny, kde by mohli židé hledat záchranu či zastání.

Útlaku v božím jménu ze strany samotného inkvizičního úřadu, jeho tužbě po majetku vyznavačů minoritních náboženství, vyskytujících se na Pyrenejském poloostrově, se nevyhnuli po odstranění židů ze Španělska ani samotní Maurové. I ti tvořili na Pyrenejích tradiční část populace a před běsněním dobové inkvizice vlastně nebyl v bezpečí ani lecjaký křesťan.

9 Seznam použité literatury

- ARMSTRONG, Karen. *Dějiny Boha*, Praha: Argo, 1996. ISBN 80-7203-050-7.
- DEMJANČUKOVÁ, Dagmar. *Teorie a dějiny náboženství*, Dobrá Voda: A. Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-43-0.
- DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Naše dědictví: k evropským myšlenkovým tradicím*, Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-7290-015-3.
- FRANKIELOVÁ, Sandra, Sinzer. *Křesťanství, Cesta spásy*, Praha: Prostor, 1996, 1999. ISBN 80-85190-94-X.
- FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7.
- GRIGULEVIČ, Iosif, Romual'dovič. *Dějiny inkvizice*, Praha: Svoboda, 1982.
- HROCH, Miroslav, SKÝBOVÁ, Anna. *Králové, kacíři, inkvizitoři*, Praha: Československý spisovatel Spirála, 1987.
- CHALUPA, Jiří. *Inkvizice, Stručné dějiny hanebnosti*, Praha: Aleš Skřivan ml., 2007. ISBN 978-80-86493-22-0.
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-281-3.
- JIMENÉZ LOZANO, José. *Antižidovství ve Španělsku*, in: Dějiny a současnost č.5, 2002.
- JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, Praha: Rozmluvy, 1995. ISBN 80-85336-31-6.
- KAUFMANN, Hans. *Maurové a Evropa*, Praha: Panorama, 1982.
- NEWMAN, Ja'akov, SIVAN Gavri'el. *Judaismus od A do Z: Slovník pojmů a termínů*, Praha: Sefer, 1992. ISBN 80-900895-3-4.
- PAVLÁT, Leo. *Židé - dějiny a kultura*, Praha: Židovské muzeum, 2005. ISBN: 80-86889-11-4.
- PAVLINCOVÁ, Helena, HORYNA Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*, Olomouc: Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-165-9.

POKORNÝ, Petr. *Ježíš Nazaretský*. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-135-8.

PUTÍK, Alexandr, KOSÁKOVÁ, Eva, CABANOVÁ, Dana. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. ISBN 80-86889-01-7.

RYŚ, Grzegorz. *Inkvizice*, Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1089-9.

SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-633-6.

SCHUBERT, Kurt. *Dějiny židů, Historie, Náboženství, Antisemitismus*, Praha: Svoboda, 2003. ISBN 80-205-1036-2.

SMITH, Huston. *Světová náboženství, Po stopách moudrosti předků*, Praha: Knižní klub, 1995. ISBN 80-7176-217-2.

ŠAROCHOVÁ, Gabriela. *Hispanští Židé, Příspěvek k dějinám španělských židovských obcí do roku 1492*, in: Historický obzor č.7/8, 1994. ISSN 0231-5289.

ISRAEL DIPLOMATIC NETWORK, VELVYSLANECTVÍ STÁTU IZRAEL V ČESKÉ REPUBLICĚ. *Období cizí nadvlády* [online]. - [vid. 2015-01-20]. Dostupné z WWW: <<http://embassies.gov.il/Praha/AboutIsrael/history/Pages/History-Foreign-Domination.aspx>>.

10 Resume

The aim of the presented Bachelor Thesis *Judaism and Christianity - the History of Mutual Relations: The Spanish Inquisition* was to create a space for the study of relations between the two religious systems from the beginning of their mutual confrontation of opinions. This became a basis for formation and rise of Christianity. The Thesis follows development of relations to events that culminate in Spain at the turn of the medieval and modern times.

In accordance to this plan historically relevant and religionistic tuned springs were examined, processed and subsequently interpreted into six chapters. To understand the schism between the religions, the first half of the work deals with the origin, characteristics and assumptions of Judaism and Christianity. It follows historical development of coexistence of both systems, the early phase of Christianity, doctrinal sources and the nature of understanding of God, as well as changes in relationships and roles in position relative to one another.

The second part is devoted to the oppression of Jews by Christianity, which is most distinct in Spain and it culminates during the reign of monarchs Isabella of Castile and Ferdinand of Aragon. During their reign robbing of Jewish layers was legalized, the process itself was supervised by Office of the Inquisition. Just in Spain secular power and Inquisition were connected deliberately. Besides Jews also Moors were exposed to oppression by the Office of the Inquisition on the Iberian Peninsula, not even a Christian was secure.